

Het schemergebied tussen pronomina en anaforen

Mark de Vries*

Abstract

The theory of referring elements □ anaphors, pronouns and mixed forms □ consists of two parts: a syntactic and a contextual one. The borderline between these is subject to debate. This is tightly related to the unclarity concerning the classification of anaphors and pronouns, which is due to the existence of a gray zone in between, containing logophors and emphatic expressions. I try to establish a classification of referring elements along the lines of three dimensions: Syntactic Structure, Perspective and Contrast. Thus, main groups to be distinguished are: 1) *anaphors*, syntactically bound within the local or extended domain within the finite clause; 2) *logophors*, which are at a long distance from their antecedents and obey perspective-related conditions; 3) *identifying emphatic expressions*, which invoke contrast and have a protagonist antecedent; 4) *stressed pronouns* that are only contrasted; and 5) normal *pronouns*. The contextual conditions on logophoricity and emphaticity are discussed in some detail. It is claimed that anaphors must be divided into three main types: SE, SE-SELF and (X-)SELF. Finally, the different roles of the SELF morpheme, viz. the emphatic and reflexive SELF, are discussed.

1 Inleiding

De distributie van verwijswaarden zoals *hem* en *zichzelf* wordt in de generatieve grammatica beregeld door de zogenaamde Bindingstheorie. Naast deze syntactische theorie zijn echter ook interpretatieve beperkingen van kracht. De grens tussen het syntactische en het contextuele gedeelte van de theorie over verwijswaarden is een veel bediscussieerd onderwerp. Dit hangt nauw samen met de onduidelijkheid die er bestaat over de klassificatie van anaforen en pronomina.¹ De oorzaak hiervan is het bestaan van een grijze zone tussen beide die allerlei mengvormen bevat.

Het voorkomen van antecedenten op lange afstand van (ogenschijnlijke) anaforen heeft geleid tot de vraag of de syntactische bindingstheorie □ zoals oorspronkelijk geformuleerd in Chomsky (1981) □ opgerekt moet worden om de voorkomende gevallen te kunnen beschrijven, of dat men te maken heeft met een speciaal proces, *logoforiciteit* genaamd, dat niet onder de bindingscondities valt. Inmiddels is duidelijk dat dit laatste het geval is: logoforen voldoen niet aan structurele maar aan contextuele voorwaarden (zie o.a. Koster & Reuland 1991). Daarnaast bestaan er *emfatische expressies* die verwarrend veel kunnen lijken op anaforen en logoforen. Ook deze zijn onderhevig aan zekere contextuele condities. Men staat nu voor de taak om te beschrijven wat logoforen en emfatische expressies precies zijn, wat ze onderscheidt, wat die contextuele condities inhouden, en waar de grens ligt tussen syntactische en contextuele binding. Het geheel wordt bemoeilijkt door de aanzienlijke variatie van taal tot taal en de ambiguïteit van sommige constructies.

Ik wil proberen duidelijkheid te scheppen over de verschillende soorten pronomina,

* Mark de Vries, Nederlandse Taalkunde, UvA/HIL, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam. E-mail: markdv@let.uva.nl. Met dank aan Hans den Besten, Hans Broekhuis, Wim Klooster en de recensenten van Nederlandse Taalkunde voor alle voorgaande discussies en commentaar op eerdere versies van dit artikel.

¹ Hoewel strikt genomen de woorden *pronomina* ('voornaamwoord') en *anafoor* ('verwijswaard') hetzelfde aanduiden, zal ik in dit artikel de gebruikelijke tweedeling in de generatieve literatuur hanteren die inhoudt dat de term *anafoor* alleen staat voor wederkerende en wederkerige voornaamwoorden, en *pronomina* uitsluitend voor persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

anaforen en mengvormen, en over de rol van logoforiciteit en klemtoon. Ik zal aantonen dat uit de eigenschappen van de verschillende verwijswaarden drie dimensies kunnen worden gedestilleerd die een duidelijke indeling mogelijk maken, te weten Syntactische Structuur, Perspectief en Contrast. Waar mogelijk wordt dit aan de hand van het Nederlands geïllustreerd; het Nederlands kent echter geen logoforisch gebruik van verwijswaarden, zoals zal blijken.

In dit artikel wordt eerst de grens tussen syntactische binding en contextuele condities vastgesteld; daarna wordt nader ingegaan op het semantisch-interpretatieve deel. Het syntactische gedeelte van de bindingstheorie valt buiten het bestek van deze tekst. (De syntactische bindingstheorie die ik voorsta wordt besproken in De Vries (1998).) De opbouw van dit artikel is als volgt. In §2 worden eerst de ' duidelijke' pronomina en anaforen besproken, zo veel mogelijk aan de hand van het Nederlands. Het blijkt dat op grond van structurele condities naast de pronomina drie (hoofd)soorten van anaforen moeten worden onderscheiden. In §3 wordt logoforiciteit behandeld. In §4 komt de distributie van emphatische expressies zoals het Nederlandse *hemzelf* aan bod. §5 gaat over de verschillende rollen van het morfeem *zelf*. Ten slotte volgen de conclusies en een samenvatting in §6.

2 Een overzicht van 'gewone' pronomina en anaforen.

Om te beginnen wordt in deze paragraaf een overzicht geschetst van de Nederlandse pronomina en de verschillende soorten anaforen.² (Voor literatuurverwijzingen: zie voornamelijk §2.3.) In de volgende paragrafen volgt dan meer over het schemergebied tussen deze 'gewone' vormen in.

2.1 Pronomina

In tabel 1 zijn de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden die het Nederlands kent verzameld.³

² Op het gebruik van zogenaamde 'body part reflexives' ga ik evenwel niet in.

³ PERS. = *persoon*; E/MV = *enkelvoud/meervoud*; rev = *reverential* ('eerbiedig'); gen = *generiek*.

Tabel 1 Nederlandse pronomina

PERS.	E/MV	SUBJECT		OBJECT		POSSESSIEF	
		sterk	zwak	sterk	zwak	sterk	zwak
1	E	ik	' k	mij	me	mijn	m' n
2	E	jij	je	jou	je	jouw	je
2 _{gen}	E	-	je	-	(je)	-	je
2 _{rev}	E/MV	u	-	u	-	uw	(u)
3	E	hij	-ie	hem	' m	zijn	z' n
3	E	zij	ze	haar	(d)' r	haar	(d)' r
3	E	het	' t	het	' t	zijn	z' n
3 _{gen}	E	men	-	-	-	zijn	z' n
1	MV	wij	we	ons	-	ons	-
2	MV	jullie	-	jullie	-	jullie	je
3	MV	zij	ze	hen/hun	ze	hun	-

De meeste pronomina komen in twee vormen: een sterke en een zwakke (gereduceerde) vorm.⁴ Deze vormen zijn doorgaans vrij uitwisselbaar, behalve op een zinspositie waar klemtoon vereist is; daar komt enkel de sterke vorm voor, zie bv. (1).

- (1) a. Ik heb *hem/'m* niet gezien.
b. *Hèm/*'m* heb ik niet gezien.

Een pronomina slaat terug op een antecedent dat niet per se in dezelfde zin hoeft te staan.⁵ Zo kan in (2) *ze* naar *Joke* verwijzen, maar ook naar een eerder genoemde, andere vrouw.

- (2) Joke_i zei dat ze_j in het bos had gewandeld.

Kenmerkend voor object-pronomina is, dat ze niet naar het dichtstbijzijnde subject kunnen verwijzen: zie (3).⁶

⁴ Het gebruik van possessief *je* i.p.v. *jullie* is niet vrij; zie het contrast in (i) en (ii). In bepaalde contexten wordt het gebruik van de gereduceerde vorm iets beter: zie (iii). *Je* in het eerste voorbeeld wordt wel een possessieve reflexief genoemd.

- (i) Jullie verkopen jullie/je huis.
(ii) Ik verkoop jullie/*je huis.
(iii) Jullie zeiden dat makelaar X jullie/?je huis gaat verkopen.

⁵ Ook is *cataforisch* gebruik (voortuiging) van pronomina mogelijk, zoals in (i). Dit is binnen het bestek van dit artikel niet speciaal van belang.

- (i) Hoewel *hij* geen kaas gegeten had van rekenen, begon *Joop* toch aan de studie Wiskunde.

⁶ Onder speciale omstandigheden is volgens Reinhart (1983) en anderen echter wel coreferentie mogelijk:

- (3) a. Joop_i zag hem^{*i/j} in het water.
 b. Joop_i mopperde op hem^{*i/j}.
 c. Joop_i gaf hem^{*i/j} een boek.
 d. Joris_j liet Joop_i hem^{*i/j/k} opsluiten.

In deze zinnen kan *hem* niet naar *Joop* verwijzen, maar wel naar een andere persoon (in de context). Uit (4a) blijkt echter dat een bezittelijk voornaamwoord wel het subject als antecedent kan nemen; het pronomen is dan ingebed in het object. Omgekeerd kan een object-pronomen naar een antecedent verwijzen dat ingebed is in het subject (4b).

- (4) a. Joop_i verkocht [zijn_{i/j} huis].
 b. [Joops_i arrogantie] werd hem_{i/j} fataal.

Tot zover de belangrijkste feiten met betrekking tot pronomina. Uit (1)-(4) blijkt dat □ syntactisch gezien □ een pronomen zijn antecedent vrij kan kiezen, mits de beperkingen in (3) in acht wordt genomen. Het heet dat een pronomen geen antecedent kan nemen in zijn *lokale domein*. Zie verder §2.3.

2.2 Anaforen

Op grond van distributie kan men verschillende soorten anaforen onderscheiden. Die van het type *zichzelf* worden kort behandeld in §2.2.2; anaforen van het type *zich* in §2.2.3. Een derde soort anafoor is het Engelse *himself*; zie §2.2.4.⁷

2.2.1 Inleiding

Een overzicht van de Nederlandse wederkerende voornaamwoorden is gegeven in tabel 2. In verband met andere talen dan het Nederlands noem ik anaforen van het type *zich* `SE' , en anaforen van het type *zichzelf* `SE-SELF'⁸ .

(i) Ik weet wat Mary en *Bill* gemeen hebben: Mary aanbidt *hem* en *Bill* aanbidt *hem* ook.

⁷ Een mogelijke vierde soort anafoor is *elkaar*. Hoewel de distributie van *elkaar* veel overeenkomsten vertoont met die van *zichzelf*, kan men ook verschillen vinden; zie o.a. Broekhuis (1988, 1994) en De Vries (1998). Bovendien is er een opmerkelijk verschil in betekenis. Een verdere bespreking van *elkaar* valt buiten het bestek van dit artikel.

⁸ Dit is □ in iets gewijzigde vorm □ een conventie uit Reinhart & Reuland (1993).

Tabel 2 Nederlandse anaforen

PERS.	E/MV	SE	SE-SELF
1	E	me	mezelf
1	MV	ons	onszelf
2	E/MV	je	jezelf
2 _{rev}	E/MV	u/zich	uzelf/zichzelf
3	E/MV	zich	zichzelf

Anaforen staan op andere posities ten opzichte van hun antecedent dan pronomina. Ten eerste vereisen anaforen een antecedent in dezelfde finiete deelzin; zie (5a). Verder mag het antecedent niet ingebed zijn (5b). Deze restricties gelden niet voor pronomina □ zie ook (2) en (4b).⁹

- (5) a. *Joop* zei dat ik niet op *hem*/**zich(zelf)* hoefde te rekenen.
 b. [*Joops* afdak] beschutte *hem*/**zich(zelf)* tegen de regen.

Een anafoor kan daardoor ook niet deiktisch (aanwijzend) gebruikt worden: *wie heb je gezien? hèm/*zich(zelf) daar!*¹⁰

Tenslotte geldt voor veel (misschien alle) anaforen dat ze ondergespecificeerd zijn voor bepaalde kenmerken. Het Nederlandse *zich* kan bv. enkelvoud of meervoud zijn, en is geslachts-neutraal; het Japanse *zibun* is ongemarkeerd voor geslacht en persoon; in het Chinees is *ziji* ondergespecificeerd voor getal, geslacht en persoon, enz (zie o.a. Jayaseelan 1995).¹¹ (De kenmerken die van belang zijn voor congruentie en verbuiging, zoals geslacht, getal en persoon, worden ook wel φ-kenmerken genoemd.) De kenmerk-armoede van anaforen verdient wel een kanttekening. Een deelverzameling van de vormen *pronomen(+zelf)* wordt als anafoor gebruikt, terwijl pronomina normaal gesproken niet ondergespecificeerd zijn voor kenmerken.¹² Het betreft precies die vormen die het gat in het paradigma dat SE-SELF niet dekt, aanvullen. Aangezien *zich* alleen derde persoon kan zijn □ met uitzondering van *zich* dat op *u* terugslaat □, gaat het in het Nederlands om de 1e en 2e persoons-anaforen (*me(zelf)*, *je(zelf)*, *ons(zelf)*), waarvan bovendien de zwakke vorm de voorkeur boven de gewone vorm heeft, als die al bestaat: `Jij zag *jezelf*?? *jouzelf*

⁹ De eis dat het antecedent niet ingebed mag zijn geldt echter ook voor pronomina als ze gebonden variabelen zijn: zie (i) en (ii). Anaforen zijn *altijd* gebonden variabelen.

- (i) Iedereen_i zei dat hij_i beschut stond.
 (ii) * [Ieders_i afdak] maakte dat hij_i beschut stond.

¹⁰ Uiteraard kan *zichzelf* wel los voorkomen als niet-deiktisch antwoord op een vraag: *Wie heeft hij gezien? Zichzelf*. In dit geval is *Zichzelf* een afkorting voor *Hij_i heeft zichzelf_i gezien*.

¹¹ Ook pronomina lijken soms ongespecificeerd te zijn voor een of meer kenmerken, maar dit is niet systematisch het geval. Het Nederlandse *ze* is bijvoorbeeld dubbelzinnig: het kan staan voor [3e pers, ev, vr] of [3e pers, mv, vr/m/o]. De parameter `getal' is hier echter niet vrij variabel, maar gekoppeld aan `geslacht'. Hieruit volgt dat er geen sprake is van onderspecificatie, maar van homofonie.

¹² In Reuland (1995a,1995b) wordt echter beargumenteerd dat ook *me*, *je* en *ons* ondergespecificeerd zijn voor getal, in tegenstelling tot *jou*, *jullie*, *mij* en vormen in de derde persoon. Zie ook Reuland & Reinhart (1995).

in de spiegel'¹³. In het Japans kan *zibun* (SE) naar elke persoon verwijzen, dus is er geen aanvulling nodig. Het Fries ontbeert de vorm SE. Daardoor wordt noodgedwongen een pronomina gebruikt voor SE en PRON-SELF voor SE-SELF (zie Everaert 1991 en Reuland & Reinhart 1995). De consequentie hiervan is dat één vorm meerdere functies heeft, wat het overzicht vertroebelt.

Al met al is er voldoende grond om pronomina van anaforen te onderscheiden. Zie verder Dalrymple (1993), Reuland (1995a) en de referenties daar.

2.2.2 SE-SELF

De anaforen van het type *zichzelf* komen precies daar voor waar pronomina verboden zijn: vergelijk (6) met (3); zie ook (5) hierboven.

- (6)
- a. *Joop zag zichzelf in het water.*
 - b. *Joop mopperde op zichzelf.*
 - c. *Joop gaf zichzelf een boek.*
 - d. *Joris_i liet Joop_j zichzelf_{i/*j/*k} opsluiten.*

Anaforen van het type SE-SELF zijn dus in complementaire distributie met pronomina.

In (6) verwijst *zichzelf* steeds naar het dichtstbijzijnde subject. Niettegenstaande een zekere tendens kan men echter geen verplichte subject-oriëntatie van *zichzelf* aannemen. In (7) wordt getoond dat SE-SELF niet noodzakelijkerwijs op een syntactisch subject terugslaat. De zinnen (7b/c) komen uit Koster (1985). Merk op dat *hem* in een gebonden lezing niet mogelijk is als vervanging van *zichzelf*, hetgeen volgt uit de veronderstelde complementaire distributie tussen *hem* en *zichzelf*.

- (7)
- a. *Ik toonde Peter aan zichzelf in de spiegel.*
 - b. *Jan_i raadde Peter_j zichzelf_{i/j} aan.*
 - c. *Jan ontlokte Peter [een verhaal over zichzelf].*

Voorbeelden waardoor men verplichte subject-oriëntatie van SE-SELF zou kunnen veronderstellen zijn van het type in (8).

- (8)
- a. *Jan_i vertelde Peter_j over zichzelf_{i/?j}.*

Dat *zichzelf* hier bij voorkeur naar het subject verwijst, is echter een interpretatief effect: het ligt in eerste instantie niet voor de hand om een ander over die ander zelf te gaan vertellen. In dezelfde constructie is het met de nodige geforceerde context wel degelijk mogelijk om *zichzelf* naar het meewerkend voorwerp te laten verwijzen: zie (8b).

- (8)
- b. *Mijn zoon Pjotr had zijn hoofd gestoten en was zijn geheugen kwijt geraakt. Ik ging naast hem zitten en begon hem over zichzelf te vertellen in de hoop dat dat zijn genezing zou bevorderen.*

¹³ Als men hecht aan het idee dat alleen zwakke pronomina als anafoor gebruikt kunnen worden, dan zouden de zwakke vormen van bv. *u* en *ons* (in tabel 1) gelijk kunnen zijn aan de sterke vorm. Een probleem blijft dan *jullie*: de reflexieve vorm is *je*, maar die kan niet als zwakke vorm van *jullie*_{OBJ/SUB} worden gebruikt.

Kort samengevat: anaforen van het type SE-SELF verwijzen naar het dichtstbijzijnde subject (of voorafgaande andere object) en staan in complementaire distributie met pronomina (in een gebonden lezing). Zie verder §2.3.

2.2.3 SE

De anaforen van het type *zich* verschillen van *zichzelf*. *Zich* verwijst bij transitieve werkwoorden niet naar het dichtstbijzijnde subject (of andere object): zie (9) □ vergelijk ook (3) en (6).

- (9)
- a. * *Joop zag zich* in het water.
 - b. * *Joop mopperde op zich*.
 - c. * *Joop gaf zich* een boek.
 - d. * *Joop deed het* alleen voor *zich*.
 - e. * Ik hoorde *Joop* op *zich* mopperen.

Zich komt wel voor als object van zelfstandige PP' s:¹⁴ het subject van de zin hoeft dan niet als dichtstbijzijnde subject ten opzichte van *zich* te gelden, als men uitgaat van een 'small clause' - analyse van de PP: *een tijger* respectievelijk *het* is dan in (10a) en (10b) het subject van de PP, dus een interveniërend subject.¹⁵

- (10)
- a. *De verschrikte legerleider zag een tijger* [PP naast *zich*].
 - b. *Hij zag het* [PP voor *zich*].

Als *zich* in een infinitieve zin staat kan het verwijzen naar het subject van de finiete zin. Ook dat hoeft niet het dichtstbijzijnde subject te zijn; zie (11).¹⁶

- (11)
- a. *De verschrikte legerleider zag* [een tijger naast *zich* staan].
 - b. *Joop hoorde* [mij op *zich* mopperen].
 - c. *Joop liet mij* naar *zich* kijken.

Verder is er een beperkte groep werkwoorden, *inherent reflexieve werkwoorden* genaamd (ook wel: *wederkerende werkwoorden*), die *zich* selecteren (12a/b). In die gevallen verwijst *zich* wel naar het dichtstbijzijnde subject. Verder zijn er idiomatische uitdrukkingen met *zich* zoals in (12c). Voor

¹⁴ Een zelfstandige PP wordt niet geselecteerd door het werkwoord en kan dus worden weggelaten met behoud van grammaticaliteit. Veelal zijn locatieve en instrumentale PP' s zelfstandig.

¹⁵ Merk op dat (10b) idiomatisch is. Het is niet nodig aan te nemen dat de zin inherent reflexief is, aangezien hij gewoon in het regelmatige patroon valt.

¹⁶ Meer over AcI-werkwoorden volgt in §5. Moeilijk te verklaren is waarom *zich* geen gewoon lijdend voorwerp kan zijn in (11b): * *Joop hoorde mij zich uitschelden*. Zie ook De Vries (1998) en de referenties daar. Tenslotte is *zich* verboden in (i) en (ii). Dit volgt uit het feit dat een CP en definiëte NP min of meer dezelfde status hebben als finiete (deel)zinnen wat betreft relaties tussen constituenten binnen en buiten die projectie □ vergelijk (5a). (De infinitieve zinnen in (11) hebben geen CP-status omdat er geen voegwoord mogelijk is en de infinitieven geen *te* bij zich dragen.) Zie ook Chomsky (1986) en Fiengo & Higginbotham (1981).

- (i) * *Joop vroeg mij* [CP (om) naar *zich* te kijken].
- (ii) * *Joop bekeek* [NP_{def} mijn foto van *zich*].

een uitgebreid overzicht, zie Everaert (1986). Deze constructies zijn uitzonderlijk in vergelijking met de feiten in (9).

- (12) a. *Joop* schaamde *zich*.
 b. Joop hoorde *Anna* *zich* vergissen.
 c. *Joop* schrok *zich* een hoedje.

Samengevat: (i) anaforen van het type SE nemen binnen de deelzin een antecedent dat niet ingebed is, maar (ii) dat mag niet het dichtstbijzijnde subject (of een ander object) zijn, met als uitzondering de inherent reflexieve constructies. Zie verder §2.3.

2.2.4 SELF en X-SELF

Tot nu toe zijn er twee soorten anaforen onderscheiden: SE en SE-SELF. Duidelijk is dat SE distributioneel verschilt van SE-SELF. Morfologisch complexe anaforen hebben dus een andere distributie dan enkelvoudige anaforen. In alle bekende talen waarin beide voorkomen blijkt dit het geval te zijn. Voor een overzicht van elf Europese talen (waaronder het Fries), zie Reuland & Koster (1991); voor Malayalam, Japans, Chinees en Koreaans: zie Jayaseelan (1995). Behalve SE en SE-SELF is er echter nog een soort anafoor, namelijk SELF of X-SELF (samen te nemen als (X-)SELF). Een voorbeeld van X-SELF is het Engelse (reflexief gebruikte) *himself*.¹⁷

Het Engelse *himself* is een verwarrend woord. Het heeft het uiterlijk van een identificerend emfatisch pronomen zoals *hemzelf* (zie §4), maar het kan ook als anafoor gebruikt worden. Het is eenvoudig aan te tonen dat *himself* niet hetzelfde is als *hemzelf*. In veel talen bestaat er een beklemtonend morfeem SELF waarmee men een nomen of pronomen kan modifieren: Nederlands *zelf* (13), Noors *selv*, Japans *zisin*, enz.

- (13) a. Ik heb de *koning zelf* gezien, niet alleen de hofhouding.
 b. *Ikzelf* heb hem gezien, maar Joop niet.

In het Engels bestaat deze mogelijkheid ook, maar het blijkt een complex woord X-SELF te betreffen; zie (14), het equivalent van (13). Het Engelse X-SELF is dus equivalent met SELF in andere talen.

- (14) a. I have seen *the king himself*, not only the court. [Engels]
 b. *I myself* have seen him, but Joop has not.

Om een identificerend emfatisch pronomen te vormen, combineert men een pronomen met SELF (zie §4). Een identificerend emfatisch pronomen in het Engels ziet er dus uit als PRON X-SELF: *he himself*, waarbij X congruent is met het voorgaande pronomen. In de accusatief verdwijnt het pronomen: *him himself* -> *himself*; men vermijdt een opeenvolging van twee maal hetzelfde morfeem. Hieruit volgt dat *himself* ambigu is: het staat voor X-SELF of PRON X-SELF, met andere woorden, een anafoor of een identificerend emfatisch pronomen. De veronderstelling dat *himself* dubbelzinnig is, is niet nieuw; zie bijvoorbeeld Vanden Wyngaerd (1994).

¹⁷ Reinhart & Reuland (1993) spreken van SELF-anaforen m.b.t. zowel *zichzelf* als *himself*. In het licht van de hier gepresenteerde noodzakelijke verdere opsplitsing van anaforen is het nodig deze conventie te wijzigen: ik neem aan dat er onderscheid is tussen anaforen van het type SE-SELF en (X-)SELF.

De vraag is nu wat de eigenschappen van X-SELF zijn. (Let op dat X in X-SELF niet hetzelfde is als SE in SE-SELF (*zichzelf*): X-SELF is immers een morfologisch uitgebreide versie van SELF.) Behalve als beklemtonend element kan het Engelse *himself* ook als gewone anafoor worden gebruikt (in tegenstelling tot het Nederlandse *zelf*); zie bv. (15a). Behalve het Engelse X-SELF zijn er twee andere voorbeelden van beklemtonende elementen bekend die tevens als gewone anafoor worden gebruikt: het Chinese *ziji* en het Koreaanse *casin*.¹⁸ Alle drie hebben ze een vergelijkbare distributie als anafoor. *Ziji* en *casin* bevatten geen congruerend eerste morfeem; ze worden daarom met SELF aangeduid (zonder X).

Uit (15) blijkt dat (X-)SELF naar het dichtstbijzijnde subject kan verwijzen, net als SE-SELF. De Chinese en Koreaanse voorbeelden zijn overgenomen uit Jayaseelan (1995).

- (15) a. *John loves himself.* [Engels]
 John houdt van X-SELF
 b. *Zhangsan ai ziji.* [Chinees]
 Zhangsan houdt van SELF
 c. *Chelswu-nun casin-ul sarangha-n-ta.* [Koreaans]
 Chelswu-TOP SELF-ACC houdt van-OTT-DECL
 `Chelswu houdt van zichzelf.'

In (16) is (X-)SELF de accusatief in een AcI-constructie, een positie waar SE kan voorkomen □ in het Nederlands *zich* □ zie ook §5. In (17) is *himself* mogelijk in een locatieve PP, een plek waar meestal SE gebruikt wordt in talen die SE kennen □ vergelijk (10).

- (16) a. *John heard [himself sing].* [Engels]
 `John hoorde zich zingen.'
 b. *Lisi juede [ziji hui ying].* [Chinees]
 Lisi denken zich zullen winnen
 `Lisi denkt dat hij zal winnen.'
- (17) *John saw a snake [PP near himself].* [Engels]
 `John zag een slang naast zich.'

Kortom: anaforisch (X-)SELF heeft de distributie van SE en SE-SELF samen. Het is dus van belang om (X-)SELF te onderscheiden van de anaforen SE en SE-SELF om twee redenen: het morfologische en het distributieve verschil. Het Engelse *himself* is als anafoor equivalent met *zichzelf* of *zich* in het Nederlands, en als identificerend emfatisch pronomen met *zelf* of *hemzelf*.

2.3 Anaforische domeinen

Een anafoor verwijst naar een antecedent. Omgekeerd zegt men dat het antecedent de anafoor *bindt*, vandaar het woord *bindingstheorie*. Voor de verschillende soorten verwijzwoorden zijn er verschillende syntactische domeinen van belang. In §2.2.2 bleek dat SE-SELF het dichtstbijzijnde

¹⁸ Dat deze woorden inderdaad SELF zijn en niet SE(-SELF) blijkt uit de volgende zinnen, waarin het emfatische SELF een naam modificeert.

- (i) *Lisi ziji zhufan* `Lisi zelf kookt rijst.' [Chinees]
 (ii) *John casin-i o-ass-ta* `John zelf-NOM komt-OVT-DECL.' [Koreaans]

(voorafgaande) subject of object dat niet ingebed is als antecedent neemt. Het syntactische domein dat de benodigde elementen bevat heet het *lokale domein*, ofwel het *SD-domein* (SD voor het Engelse 'short distance'). SE-SELF wordt dan gebonden in het SD-domein. Pronomina moeten juist *vrij* zijn (ongebonden blijven) in het SD-domein, d.w.z. ze kunnen niet het dichtstbijzijnde subject of object als antecedent nemen □ zie §2.1.

In totaal zijn er drie domeinen van belang voor de bindingstheorie. Behalve het lokale domein is er het middellange-afstandsdomein, MD genoemd (voor 'medium distance'), waarbinnen SE-anaforen moeten worden gebonden □ zie §2.2.3. MD betekent *binnen* de finiete deelzin, maar *buiten* het lokale domein. Een uitzondering hierop is het SD-gebruik van SE bij wederkerende werkwoorden en sommige idiomatische uitdrukkingen. Tenslotte wordt alles buiten het SD- en MD-domein LD genoemd, voor 'long distance'.

Over de precieze syntactische definities die domeinen beschrijven is veel literatuur. De klassieke versie is Chomsky (1981), waarin het onderscheid tussen pronomina en de anafoor *himself* beschreven wordt aan de hand van één syntactisch domein, de configurationeel gedefinieerde *governing category*. Zie ook Chomsky (1980,1986). Er is echter verschil tussen de anaforen SE en SE-SELF: zie Vat (1980), Everaert (1981), Koster (1985), Out (1985), Broekhuis (1994). Modernere versies van de syntactische bindingstheorie die deze verschillen voorspellen door gebruik te maken van twee domeinen zijn Broekhuis (1988,1992), Koster (1987), Thráinsson (1991); zie ook Reuland & Koster (1991), Everaert (1986,1991). Het lokale domein wordt ook wel gedefinieerd in termen van (co-)argumentschap, en niet als een 'governing category': zie o.a. Reinhart & Reuland (1991,1993), Pollard & Sag (1992), Dalrymple (1993), De Vries (1998).

Welke syntactische bindingstheorie de juiste is, is voor dit artikel niet speciaal relevant. De noties SD- MD- en LD-domein worden hier dan ook indicatief gebruikt en niet in detail gedefinieerd. Exemplarisch voor SD is het domein waarbinnen *zichzelf* een antecedent neemt (§2.2.2), voor MD *zich* (§2.2.3) en voor LD *hem* (§2.1). Met nadruk wil ik erop wijzen dat MD en LD niet op een hoop gegooid kunnen worden onder de noemer 'lange afstand', hetgeen ook één van de belangrijkste conclusies is van Reuland en Koster (1991) □ dit in tegenspraak met de titel van hun boek: *Long-Distance Anaphora*. De bindingsfeiten in de vorige secties kunnen dan worden samengevat als in (18).

(18) *Bindingstheorie*

soort verwijzwoord		distributie
-----		-----
anaforen:	SE-SELF	SD
	SE	MD
	(X)-SELF	SD+MD
pronomina:		(MD +) ¹⁹ LD

3 Logoforiciteit

3.1 Inleiding

Normaal gesproken worden anaforen op korte en middellange afstand gebonden. Er blijken echter

¹⁹ De status van pronomina in het MD-domein is wat onduidelijk. Er is variatie per soort pronomina, per constructie, per dialect en per spreker. Voor het bestek van dit artikel is dat verder niet van belang.

ook talen te zijn waarin het mogelijk is dat anaforen op lange afstand van het antecedent staan (LD-binding), d.w.z. buiten de finiete deelzin. Dit verschijnsel heeft te maken met *logoforiciteit*. Het blijkt dat het Nederlands geen logoforen kent (zie verder), dus de data in deze paragraaf zijn voornamelijk afkomstig uit andere talen.

De term 'logoforiciteit' is ingevoerd door Hagège toen bleek dat sommige pronomina in Afrikaanse talen een afwijkende distributie vertonen. Deze zijn *logoforische pronomina* genoemd. De inhoudelijke betekenis van logoforiciteit is gegeven in (19). Een precisering hiervan zal verderop volgen (zie stelling 2).

- (19) Het antecedent van een logoforisch element is de persoon wiens spraak, gedachte, gevoel of bewustzijn wordt verwoord. [*definitie naar Clements (1975)*]

Een voorbeeld uit de taal Ewe is gegeven in (20). In (20a) is er een logoforische relatie tussen het pronomen en zijn antecedent: het pronomen staat in de deelzin die wordt uitgesproken door het antecedent. In dit geval wordt het logoforisch pronomen *yè* gebruikt. Dit pronomen kan niet naar een andere persoon dan *Kofi* verwijzen. In (20b) gaat de bijzin over een ander dan de spreker. Het pronomen staat dus niet in logoforische relatie met het subject van de hoofdzin. In dat geval wordt het normale pronomen *e* gebruikt. De voorbeelden zijn van Clements (1975).

- (20) a. *Kofi* be *yè*-dzo. [Ewe]
 Kofi zeggen LOG-vertrekken
 'Kofi zei dat *hij* vertrok.'
 b. *Kofi*_i be *e*_j-dzo.
 Kofi zeggen PRON-vertrekken
 'Kofizei dat *hij*_j vertrok.'

Het blijkt dat dezelfde notie □ logoforiciteit □ van toepassing is op de relatie tussen LD-*anaforen* en hun antecedent; zie o.a. Koster & Reuland (1991). Als in een taal anafoorbinding op lange afstand mogelijk is, dan is de contextuele conditie daarop dezelfde als voor logoforische pronomina; zie definitie (19). Een voorbeeld uit het IJslands is gegeven in (21), afkomstig van Thráinsson (1991).²⁰

- (21) *Jón sagði að ég hefði svikið sig.* [IJslands]
 Jón zei dat ik had verraden SE
 'Jón zei dat ik *hem* verraden had.'

Het IJslandse *sig* komt overeen met het Nederlandse *zich* en is normaal een MD-anafoor. Bij gebruik van een typisch logoforisch werkwoord zoals *zeggen* blijkt ook LD-binding mogelijk te zijn. In het Nederlands is dat niet mogelijk en wordt een pronomen gebruikt.

3.2 Logoforiciteit en syntactische structuur

Zijn er ook structurele condities die gepaard gaan met het logoforisch gebruik van anaforen? Hierover zijn de meningen verdeeld.

²⁰ Het verband tussen logoforiciteit en LD-binding in het IJslands is gelegd in Maling (1984).

- (22) a. *Reuland & Koster (1991)*: logoforiciteit is aan de orde als een anafoor niet gebonden is binnen de finiete deelzin.
 b. *Reinhart & Reuland (1993)*: een anafoor in een niet-argument-positie is een logofoor.
 c. *Jayaseelan (1995)*: de relatie tussen antecedent en anafoor is logoforisch als het antecedent ingebed is.

Mijns inziens is stelling (22a) de juiste, zoals ik hieronder zal aantonen. Eerst moet echter nog een aanvulling op (22b) en (22c) genoemd worden: (de formulering is de mijne)

- (23) b. *Reinhart & Reuland (1993)*: ... maar een beklemtoonde logofoor kan wel in een argument-positie staan.
 c. *Jayaseelan (1995)*: ... bovendien is de afstand tussen antecedent en anafoor onbegrensd binnen de hele zin, *maar* in sommige talen is de finiete deelzin de grens.

Tegen de stellingname van Jayaseelan in (22c/23c) kan het volgende worden aangevoerd. Het verschilt per taal of logoforische binding van anaforen toegestaan is. Bovendien varieert de sterkte van de logoforische condities (zie Sells 1987). Logoforiciteit is dus een taalvariabele. Volgens Jayaseelan is het niet-ingebod zijn van het antecedent de cruciale factor voor anafoor-binding, met andere woorden: het antecedent moet de anafoor c-commanderen.²¹ Maar behalve logoforiciteit als parameter voor uitzonderingen hierop, heeft hij ook nog een parameter nodig die in een taal de finiete deelzin al dan niet als grens voor anafoor-binding instelt, zodat LD-binding in bepaalde talen □ waaronder het Nederlands □ kan worden uitgesloten.

Een ander, misschien sterker, argument tegen (22c/23c) is het volgende. Als logoforiciteit alleen een rol speelt als een antecedent ingebed is, dan voorspelt Jayaseelan dat een niet-ingebod antecedent *niet* gebonden is aan de logoforische condities van een taal en dus een anafoor *altijd* op lange afstand kan binden. (Dit geldt natuurlijk alleen voor talen waarin de finiete deelzin geen grens is voor binding.) Deze voorspelling is echter onjuist. Ook op niet-ingebodde antecedenten zijn de logoforische condities van een bepaalde taal van toepassing; zie bv. het contrast in (24) en (25).²² Deze voorbeelden zijn overgenomen uit Sells (1987).

- (24) a. *Hann sagði að sig vantaði hæfileika.* [IJslands]
 hij zei dat SE ontbeerde bekwaamheid
 `Hij zei dat *hem* de bekwaamheid ontbrak.'
 b. * *Honum var sagt að sig vantaði hæfileika.*
 hem werd gezegd dat SE ontbeerde bekwaamheid
 `Hem werd gezegd dat *hem* de bekwaamheid ontbrak.'

²¹ Hij stelt dat SE een pronomen is en dus vrij moet zijn in het lokale domein: daarom is SE *anti-lokaal*. SE-SELF of PRON-SELF kan wel lokaal gebonden worden, want dan wordt het lokale domein gevormd door de constellatie SE-SELF/PRON-SELF zelf (zie Jayaseelan (1995:21-22)), zodat het pronomen daarbinnen vrij is. Het verschil tussen SE-SELF en PRON-SELF is dat SE een antecedent vereist vanwege een tekort aan ϕ -kenmerken, maar PRON niet. Ondanks zijn scherpe observaties, is Jayaseelans theorie o.a. voor het Nederlands onjuist: *zichzelf* is SD maar *niet* MD; *hemzelf* is anti-lokaal, net als *zich* (SE).

²² Het werkwoord *vanta* ('ontberen') in (25) is uitzonderlijk in die zin dat het een accusatief subject neemt, een zogenaamd 'quirky subject'. *Sig* is een accusatief-vorm en komt normaal gesproken alleen op object-posities voor.

(25) [Japans]

- a. *Takasi-wa* Taroo-ni [baka-no Yosiko-ga *zibun*-o oikake-mawasiteiru koto] o hanisita.
Takasi-TOP T.-DAT [gek-GEN Y.-NOM SE-ACC achtervolgt COMP] ACC zei
'*Takasi* vertelde Taroo dat die gek Yosiko *hem* achtervolgde.'
- b. * *Takasi-wa* Taroo kara [baka-no Yosiko-ga *zibun*-o oikake-mawasiteiru to] kiita.
Takasi-TOP T. from [gek-GEN Y.-NOM SE-ACC achtervolgt COMP] hoorde
'*Takasi* hoorde van Taroo dat die gek Yosiko *hem* achtervolgde.'

In (24a/25a) en in (24b/25b) is het antecedent *niet* ingebed. Volgens Jayaseelans definitie (22c) moet een logoforische relatie dus mogelijk zijn. In de b-zinnen is dat echter niet het geval. Hoe komt dat? In de a-zinnen is de bijzin een uiting van het subject van de hoofdzin. Aan de inhoudelijke definitie van logoforiciteit in (19) is dus voldaan. In de b-zinnen is dat niet het geval. De spreker is een andere persoon.

De veronderstelling in (22c/23c) dat logoforiciteit optreedt als het antecedent van een anafoor ingebed is, is dus onjuist. Ook het idee van Reinhart en Reuland in (22b/23b) dat anaforen in niet-argument-posities logoforen zijn □ met andere woorden: anaforen die niet de positie van een subject, object of voorzetselvoorwerp innemen □ brengt problemen met zich mee. Ze voorspellen dat elke taal met anaforen ook logoforen heeft. Zo moeten de anaforen in (26) logoforen zijn □ aangenomen dat de stelling van Reinhart en Reuland dat ze in die context in niet-argument-posities staan, juist is.

- (26) a. *Joop* zag mij naast *zich* (staan).
b. *Joop* zag een foto van *zichzelf* (aan de muur hangen).

Toch is binding op langere afstand of vanuit een ingebedde positie niet mogelijk in een typisch logoforische context: zie (27) en (28).

- (27) a. * *Joop* vond dat naast *zich* niet mocht worden gerookt.
b. * *Joop* zei dat Anna naast *zich* stond.
c. * *Joop* wenste dat men anekdotes over *zichzelf* vertelde.
- (28) a. * [*Joops* povere CV] was een angstbeeld voor *zichzelf*.
b. * *Joop* zei dat [*zijn* stiefmoeder] een grotesk portret van *zichzelf* had geschilderd.
c. * *Joop* zei dat [*zijn* papieren] vermoedelijk naast *zich* op tafel lagen.

Net als Jayaseelan moeten Reinhart en Reuland een taalspecifieke finiete-deelzin-grens instellen.²³ Daarnaast is binding binnen de finiete deelzin van een anafoor in een niet-argument-positie mogelijk in typische niet-logoforische context: zie de zinnen in (29) die duidelijk niet vanuit Joops standpunt zijn geformuleerd.

- (29) a. *Joop* sloeg een schilderij van *zichzelf* aan diggelen □ de gek.
b. Ik dacht dat *Joop* een tas bij *zich* had, of is dat niet zo?

De aanname dat anaforen in niet-argument-positie logoforen zijn, is dus niet in overeenstemming

²³ De domein-beperkende A-ketenconditie van Reinhart & Reuland (1993) is niet van toepassing op logoforen: die staan immers in A' -posities volgens hen.

met de inhoudelijke betekenis van logoforiciteit in (19).

Ook de toevoeging op de stellingname van Reinhart en Reuland in (23b) dat een beklemtoonde logofoor wel in een argument-positie kan staan is niet zo gelukkig. Reinhart en Reuland komen hierop door Engelse voorbeelden van het type in (30).

(30) *John* was surprised that the letter was addressed to *HIMSELF* (and not to someone else).[Engels]

Afgezien van het feit dat *himself* geen logofoor is, maar een identificerend emfatisch pronomen (zie §2.2.4 en §4), geldt voor talen met logoforen in het algemeen niet dat er speciale klemtoon vereist is op de logofoor: SE is per definitie klemtoon-arm, of het nu anaforsch of logoforsch gebruikt wordt; zie o.a. Koster & Reuland (1991). Bovendien zijn logoforen volstrekt normaal op argument-posities (zie bv. 24a/25a).

Logoforen kunnen dus zowel op argument-posities als op niet-argument-posities staan; hetzelfde geldt voor niet-logoforen. De veronderstelling in (22b) dat een anafoor in een niet-argument-positie een logofoor moet zijn, is dan ook onjuist.

In (28) en (29) bleek dat logoforiciteit *binnen* de finiete deelzin geen rol speelt. Tevens is binding van *buiten* de finiete deelzin alleen mogelijk als er sprake is van een logoforische context; zie bv. (24) en (25). Hieruit volgt dat de stelling in Reuland en Koster (1991) in (23a) de enige juiste is. Kortom: het volgende is vastgesteld.

- Stelling 1.*
- a. Syntactische anafoorbinding vindt plaats binnen de finiete deelzin (SD en MD).
 - b. Als een anafoor een antecedent neemt buiten de finiete deelzin (LD), dan zijn logoforische condities van toepassing.

Het onderscheid tussen MD en LD is dus van groot belang. Bij veel auteurs is echter MD onbenoemd en bij LD inbegrepen onder de noemer 'lange afstand'. Hierdoor berust een mogelijke controverse tussen onderzoekers die lange-afstandsbinding binnen een aangepaste bindingstheorie willen behandelen (o.a. Everaert 1986, Koster 1987, Wexler & Manzini 1987, Broekhuis 1992) en degenen die deze anaforen ondergeschikt achten aan interpretatieve restricties (o.a. Ross 1970, Cantrall 1974, Kuno 1987, Zribi-Hertz 1989, Y. Huang 1994) gedeeltelijk op misverstanden. De syntactische behandeling van bv. Everaert (1991) en Broekhuis (1992) gaat duidelijk over MD-anaforen, *niet* over LD-anaforen. Het interpretatief gerichte werk van Zribi-Hertz (1989) e.a. gaat juist over LD. Beide opvattingen zijn in aanpak correct en bijten elkaar niet. Verder zijn de conclusies m.b.t. de bindingstheorie van verscheidene auteurs uitsluitend gebaseerd op grond van het gedrag van het Engelse *himself*. In breder perspectief blijkt echter juist dit verwijfswoord uitzonderlijk te zijn: het is ambigu tussen een identificerend emfatisch pronomen en een anafoor van het type X-SELF; zie §2.2.4 en §4.

Sommigen menen dat de gehele syntactische bindingstheorie onnodig is (dus ook voor SD- en MD-binding) en kan worden vervangen door een semantisch-interpretatieve theorie; zie o.a. Van der Leek (1988), Van Hoek (1997). Ik meen echter dat de noodzaak tot een syntactische gedeelte van de theorie over verwijfswoorden voldoende is aangetoond in Koster & Reuland (1991), Dalrymple (1993), enz. Omgekeerd staat vast dat er semantisch-interpretatieve effecten op de lange afstand zijn. Syntactische domein-bepalingen buiten MD (zie o.a. Wexler & Manzini 1987, Koster 1987) zijn daarom onvolledig en waarschijnlijk overbodig. Dit is ook de conclusie van Reuland & Koster (1991:23).

Het vervolg van dit artikel beperkt zich tot de werkelijke LD-verwijfsing, dus het gedeelte van de theorie over verwijfswoorden waar interpretatieve restricties onmiskenbaar een rol spelen.

3.3 Logoforiciteit en perspectief

Uit het werk van Sells en anderen is bekend dat de contextuele condities op het logoforisch gebruik van verwijswaarden kunnen verschillen per taal. Ik volg hier Sells (1987), die logoforiciteit opsplijst in drie primitievere noties die betrekking hebben op het antecedent van een logofoor: SOURCE (de bron van het gesprokene, zie bv. (24) en (25)), SELF (de persoon met betrekking tot wiens bewustzijn wordt gerapporteerd) en PIVOT (de persoon met betrekking tot wiens ruimtelijke en temporele standpunt wordt gesproken). De variatiemogelijkheid van deze drie noties bepaalt het aantal mogelijke verschillende talen met betrekking tot logoforische verwijzing. Deze variaties zijn afhankelijk van bepaalde soorten werkwoorden. Sells onderscheidt drie speciale types van werkwoorden in dit opzicht. *Logoforische werkwoorden* zijn werkwoorden van het type *zeggen, denken*. In een zin als 'Joop zei/dacht dat Maarten hem kwam bezoeken' zijn alle rollen in de bijzin waarin het verwijswaard staat, gerelateerd aan het subject van de hoofdzin: *Joop* is de bron van de mededeling, maar ook de persoon met betrekking tot wiens ruimtelijke positie en mentale toestand de bijzin wordt uitgesproken. Bij een *psychologisch werkwoord* is de hoofdpersoon (hier: *Joop*) wel SELF en PIVOT, maar niet de bron van de mededeling: 'Dat Maarten hem in de steek liet, verontrustte Joop.' Dan zijn er zogenaamd *3POV-werkwoorden*. De afkorting '3POV' staat voor 'third-person point-of-view'. Daarbij is er een hoofdpersoon wiens positie in ruimte en tijd het referentiekader is, maar die niet SOURCE of SELF is, zoals in: 'Joop was TV aan het kijken, toen Maarten hem kwam opzoeken.' Deze zin staat in minimaal contrast met de niet-3POV-context: 'Joop was TV aan het kijken, toen Maarten hemging opzoeken.' In de eerste zin redeneert men vanuit Joops standpunt door te zeggen dat Maarten naar hem toe *komt*. In de tweede zin is het standpunt van de spreker (een derde persoon) aangegeven door middel van het werkwoord *gaan*.

Het bovenstaande is samengevat in het volgende schema.²⁴ In de directe reden is er geen antecedent in de zin dat het perspectief draagt; bij 3POV-werkwoorden is er alleen een antecedent dat een PIVOT-perspectief heeft (aangegeven met een plus); enzovoort.

Tabel 3 Logoforische contexten (naar Sells 1987)

	directe rede	3POV	psychologische ww	logoforische ww
SOURCE	□	□	□	+
SELF	□	□	+	+
PIVOT	□	+	+	+

In het IJslands is het noodzakelijk voor logoforische verwijzing dat het antecedent zowel SELF als PIVOT is. Met andere woorden: het IJslands staat LD-binding toe bij psychologische en logoforische werkwoorden, maar niet in de directe rede of bij 3POV-werkwoorden. Het Japans is vrijer en heeft voldoende aan PIVOT, dus naast psychologische en logoforische werkwoorden maken ook 3POV-werkwoorden LD-binding mogelijk. Voor voorbeelden in het IJslands en Japans verwijs ik naar Sells (1987). Volgens Y. Huang

²⁴ Uit het werk van Brinton (1995) blijkt dat 'niet-anaforische reflexieven' vaak voorkomen in de schrijfstijl *style indirect libre* wordt genoemd. De schrijver formuleert dan vanuit het perspectief van de hoofdpersoon. Hieruit volgt dat er meer manieren zijn om een SELF- of PIVOT-perspectief te verkrijgen dan door de typen werkwoorden die in de tabel zijn aangegeven.

(1994:187) is ook de Chinese LD-binding in deze termen te beschrijven. Volgens Sells (1987) moeten de logoforische pronomina zoals in de taal Ewe (20a) waarschijnlijk aan de strengere eis voldoen dat het antecedent zowel SOURCE, SELF als PIVOT is; ze worden dus alleen bij logoforische werkwoorden gebruikt.

Samenvattend kan in verband met logoforiciteit het volgende gesteld worden:

- Stelling 2.* **Logoforiciteit** is een taalspecifiek verschijnsel dat kan worden ontbonden in (minstens) drie primitievere noties die voorwaarden kunnen zijn voor de fiattering van de LD-relatie tussen een antecedent en een logoforisch element: [naar Sells 1:
- i) SOURCE: de bron van wat gezegd/gedacht wordt;
 - ii) SELF: de persoon met betrekking tot wiens bewustzijn wordt gerapporteerd;
 - iii) PIVOT: de persoon met betrekking tot wiens ruimtelijke en temporele standpunt wordt gerapporteerd.

De mogelijke combinaties hiervan bepalen het spectrum aan taalvariatie.

LD-verwijzing wordt dus gereguleerd door semantisch-interpretatieve voorwaarden.

3.4 Subject-oriëntatie van SE en SELF?

Hierboven is gesteld dat logoforiciteit een context-gebonden verschijnsel is. De syntaxis bepaalt slechts waar het LD-domein begint en verder niets. Door verscheidene auteurs wordt echter een oriëntatie van morfologisch enkelvoudige anaforen/logoforen zoals SE en SELF op een syntactisch subject verondersteld □ een aanname die moeilijk verenigbaar lijkt met bovenstaande conclusies. Volgens Cole e.a. (1990) volgt subject-oriëntatie uit een syntactische analyse waarbij SE of SELF (cyclisch) naar INFL (de inflectie-knoop in de syntactische boom) wordt verplaatst op LF (Eng. 'Logical Form'), dus onzichtbaar, waardoor de anafoor met een syntactisch subject in dezelfde zin □ dat ook in de INFL-projectie zit □ moet congrueren. Hieronder zal ik aantonen dat dit onjuist is. Weliswaar verwijst logoforisch SE *meestal* naar een subject, maar dit is niet altijd het geval.

Voor niet-logoforisch SE geldt wèl dat het altijd naar het subject van de (deel)zin verwijst. Dat heeft een onafhankelijke reden: finiete deelzinnen waarbinnen SE naar een object verwijst zijn eenvoudigweg niet te construeren zonder de bindingsprincipes te schenden. In een zin als *Joop zette de vaas voor zich op tafel* maakt *de vaas* (op enig niveau) deel uit van het lokale domein van *zich* (zie o.a. Broekhuis 1992, De Vries 1998). *Zich* is een MD-anafoor en kan geen antecedent nemen in het lokale domein, waardoor alleen het subject *Joop* overblijft als mogelijk antecedent. De subject-oriëntatie hoeft dus niet te worden afgeleid door LF-verplaatsing van SE. In een AcI-zin met een ingebed wederkerend werkwoord zoals *Joop hoorde Paul zich vergissen*, verwijst *zich* noodzakelijkerwijs naar het subject van de infiniete zin, *Paul*, dat evenwel accusatieve naamval krijgt van *hoorde*.

Logoforisch SE vertoont een tendens naar subject-oriëntatie, maar niet meer dan dat. Tegenvoorbeelden zijn gegeven in (31); (31a/b) is IJslands; (31c) Japans. De voorbeelden zijn overgenomen uit Sells (1987); zie voor verdere referenties aldaar.

(31)

- a. [Skoðun *Siggu*] er að *sig* vanti hæfileika. [IJslands]
 mening *Sigga'* s is dat SE ontbeert bekwaamheid
 'Sigga' s mening is dat*hem* de bekwaamheid ontbreekt.'

- b. *Formaðurinn* varð óskaplega reiður. Tillagan væri avívirðileg.
de-voorzitter werd laaiend kwaad. het-voorstel was(SUBJ) beledigend.
Væri henni beint gegn sér persónulega.
was(SUBJ) het gericht tegen SE persoonlijk
'De voorzitter werd woedend. Het voorstel was beledigend. Het was tegen hem persoonlijk gericht.'
- c. Taroo-wa *Tasaki* kara [Yosiko-ga zibun-o nikundeiru to] kiita. [Japans]
Taroo-TOP Tasaki van [Yosiko-NOM SE-ACC haatte COMP] hoorde
'Taroo hoorde van *Tasaki* dat Yosiko hem haatte.'

In (31a) is het antecedent ingebed in het syntactisch subject; in (31b) staat het in een andere zin dan het verwijswoord; in (31c) staat het antecedent in een bijwoordelijke bepaling. Een syntactische analyse waardoor SE of SELF naar een grammaticaal subject (in dezelfde zin) verwijst, kan dus niet juist zijn.

Het zogenaamde *blokkade-effect*, waardoor LD-verwijzing over een niet-congruerend subject heen onmogelijk is □ zie (32), overgenomen uit C.-T. Huang & Tang (1991) □ is door o.a. Cole e.a. (1990) gebruikt als argument voor de genoemde analyse, waarin de anafoor (onzichtbaar) via eventuele tussenliggende INFL-knopen naar de INFL-knoop van het antecedent reist. Als het subject van zo'n tussenliggende INFL (hier: *Lisi* of *wo*) niet congrueert met het antecedent, dan wordt de doorreis van de anafoor geblokkeerd; zie (32b).

- (32) a. *Zhangsan* renwei [Lisi hai-le ziji]. [Chinees]
Zhangsan denken Lisi bezeren-ASP SELF
'Zhangsan dacht dat Lisi hem bezeerde.'
- b. * *Zhangsan* renwei [wo hai-le ziji].
Zhangsan denken ik bezeren-ASP SELF
'Zhangsan dacht dat ik hem bezeerde.'

Het verschijnsel kan men echter ook verklaren met behulp van de logoforische condities van een taal. Het tussenliggende deiktische element *wo* 'ik' in (32b) verstoort een mogelijk perspectief vanuit een eerder subject en logoforische flattering van de anafoor is niet meer mogelijk. Er is dus geen noodzaak het blokkade-effect syntactisch af te leiden, temeer daar het een taalspecifiek verschijnsel betreft: in het Chinees en Koreaans treedt het blokkade-effect op, maar in het Japans en IJslands niet (zie o.a. Y. Huang (1996) voor het Japans; zie (22) voor het IJslands). Dit is problematisch voor een syntactische benadering, aangezien moeilijk aannemelijk te maken is dat de syntaxis van de betreffende talen op zo'n manier verschilt dat de in principe universeel bedoelde anafoor-raising in de ene taal geblokkeerd kan worden en in de andere niet. Het ligt daarom meer voor de hand het effect te relateren aan de logoforische condities van talen, die immers ook per taal verschillen. Zo zijn de logoforische restricties in het Japans minder zwaar dan in het Chinees, hetgeen ook tot uiting komt m.b.t. het blokkade-effect. Zie verder Y. Huang (1994,1996). Nader onderzoek is nog wel vereist.

Een verder argument tegen de SE/SELF-verplaatsingstheorie is dat LD-binding van een anafoor in een eiland-positie mogelijk is, d.w.z. een positie van waaruit niet verplaatst kan worden, bijvoorbeeld in een adjunct-deelzin; zie (33), uit Y. Huang (1996).²⁵

²⁵ Yan Huang (1996) komt ook tot de conclusie dat de hoofd-verplaatsingsanalyse van anaforen niet juist is, op grond van het volgende.

De genoemde analyse leidt (i) LD-binding, (ii) de vereiste morfologische enkelvoudigheid, (iii) subject-

- (33) *Xiaohong* shuo ruguo mama bu gei *ziji* linghuaqian, ta jiu bu xiwan. [Chinees]
Xiaohong zegt als mama niet geeft SELF zakgeld, zij EMP niet afwast
 `Xiaohong` zegt dat ze niet afwast, als mama haar geen zakgeld geeft.'

De anafoor *ziji* in (33) kan onmogelijk naar de inflectie-knoop van de hoofdzin verplaatst worden, omdat een adjunct-deelzin een grens is voor verplaatsing.²⁶ Dit laatste is geïllustreerd aan de hand van het Nederlands in (34). Hetzelfde geldt in het Chinees.

- (34) a. Waarom wil Joopje __ niet afwassen, [als mama hem geen zakgeld geeft]?
 b. * Waarom wil Joopje niet afwassen, [als mama hem __ geen zakgeld geeft]?

In (34a) bevraagt *waarom* de hoofdzin (het afwassen). Dit is een goede zin. In (34b) is de interpretatie van *waarom* in de bijzin bedoeld: het vraagt naar de reden van het geen zakgeld geven. Dit is onmogelijk. We zien dat een constituent die in de bijzin thuis hoort niet in de hoofdzin geïnterpreteerd kan worden, dus (in generatieve termen) niet naar de hoofdzin verplaatst kan worden. De grens van de bijzin wordt een barrière voor verplaatsing genoemd. Om dezelfde reden kan *ziji* in (33) niet uit de bijzin verplaatst worden naar de hoofdzin; toch is logoforische interpretatie van *ziji* wel mogelijk. Logoforische flattering staat dus los van syntactische verplaatsing.

3.5 Conclusions

In deze paragraaf heb ik laten zien dat er een grens ligt tussen syntactische binding en semantisch-interpretatieve restricties op verwijswaarden. Deze grens ligt tussen het MD- en LD-domein □ meestal de deelzin. Anaforen zoals *zich* en *zichzelf* worden syntactisch gebonden binnen het MD- respectievelijk SD-domein. Coreferentie van een anafoor met zijn antecedent op lange afstand is niet syntactisch, maar logoforisch. In het Nederlands is dat niet mogelijk. Logoforiciteit is onderworpen aan taalspecifieke, interpretatieve condities. Dit overkoepelende begrip krijgt inhoud met behulp van de primitievere noties SELF, SOURCE en PIVOT: voorwaarden met betrekking tot de bron van een mededeling, het bewustzijnspectief en het ruimtelijk perspectief. Tenslotte is betoogd dat anaforen en logoforen weliswaar een tendens tot subject-oriëntatie vertonen, maar dat dat geen syntactisch af te leiden principe is.

oriëntatie en (iv) het blokkade-effect (zie ook (50)) af, maar:

- Er bestaat LD-binding van complexe anaforen [zie ook §5];
 Er bestaat lokale binding van enkelvoudige anaforen [onjuist: dit betreft non-co-argumenten, dus MD-binding];
- Een LD-reflexief kan worden gebonden door een non-subject [zie ook (49)];
 Een SD-reflexief kan moeten worden gebonden door een subject [maar... zie (8)];
- Er is taalvariatie m.b.t. het blokkade-effect [wat wèl volgt uit de logoforische benadering];
- INFL lijkt niet-lexicaal in het Chinees, Japans en Koreaans: er is geen morfologische congruentie;
- Cyclische hoofdverplaatsing is oneconomisch.

²⁶ Cole & Sung (1994) trachten dit probleem op te lossen door te stellen dat een (reflexief) hoofd als *ziji* dat successief-cyclisch verplaatst wordt, de barrièrestatus van de inflectie-knoop ongedaan maakt, doordat deze als het ware (tijdelijk) gelexicaliseerd wordt. Dit kan niet correct zijn volgens Y. Huang (1996:837), aangezien voorspeld wordt dat geëxtraheerd mag worden uit adjunct-zinnen die een logofoor bevatten, hetgeen onjuist is.

4 Emfatische expressies

Een volgende categorie verwijswaarden die aanspraak maakt op een plek in de grijze zone tussen anaforen en pronomina, wordt gevormd door de *emfatische pronomina*, bv. het Nederlandse *hemzelf*. Zoals het logoforisch gebruik van anaforen een extensie is in de richting van het centrumgebied tussen pronomina en anaforen in, zo is het emfatisch gebruik van pronomina een inperking van het normale gebruik van pronomina waardoor een tweede klasse verwijswaarden in het centrumgebied ontstaat. Ik zal laten zien dat er contextuele, maar geen (additionele) structurele condities zijn op het gebruik van *hemzelf*. (Natuurlijk zijn er ook contextuele beperkingen op gewone pronomina; deze niet-specifieke beperkingen zijn echter minder interessant.) Deze paragraaf is voor een deel gebaseerd op het werk van Baker (1995). Aan het eind van deze paragraaf wordt nader ingegaan op het onderscheid tussen logoforen en emfatische pronomina.

Er zijn twee soorten emfatische pronomina. Een *identificerend emfatisch pronomina* bestaat uit een pronomina plus een *zelf*-adjunct.²⁷ Gewone *beklemtoonde pronomina* zoals HEM zijn *niet* identificerend, want ze hebben andere eigenschappen; zie verder. De Nederlandse identificerende emfatische pronomina □ voortaan: IE-pronomina □ zijn hieronder getabelleerd. (Of het hier één of twee syntactische woorden betreft, is een aparte kwestie. Ook in de spelling □ voor zover dat een rol speelt □ is verwarring over het al dan niet aan elkaar schrijven van het pronomina en *zelf*.)

Tabel 4 Nederlandse identificerende emfatische pronomina

PERS.	E/MV	PRON-SELF (SUBJECT)	PRON-SELF (OBJECT)	
			sterk	zwak
1	E	ikzelf	mijzelf	mezelf
2	E	jijzelf	jouzelf	jezelf
2 _{gen}	E	jezelf	-	jezelf
2 _{rev}	E/MV	uzelf	uzelf	-
3	E	hijzelf	hemzelf	' mzelf
3	E	zijzelf	haarzelf	(d)' rzelf
3	E	hetzelf	hetzelf	' tzelf
3 _{gen}	E	menzelf	-	-
1	MV	wijzelf	onszelf	-
2	MV	julliezelf	julliezelf	-
3	MV	zijzelf	hunzelf/ henzelf	zezelf

²⁷ Het *zelf*-adjunct van een identificerend emfatische expressie hoeft niet altijd direct te volgen op het (pro)nomen: zie (i). Hierdoor kan dubbelzinnigheid ontstaan (ii).

- (i) *Ik zag het zelf.*
(ii) De man_i zag jou_j zelf_{i,j}.

Het element *zelf* voegt een speciale betekenis aan het pronomen toe. Het geheel lijkt op een reflexief, maar het betreft nog steeds een soort pronomen, want het antecedent kan buiten de finiete deelzin staan (35a) of geheel buiten de zin, en mag geen lokaal antecedent nemen (35b).

- (35) a. *Joop* verbeelde zich dat het gebouw ontworpen was door *hemzelf*.
b. * *Joop* verfoeide *hemzelf*.

IE-pronomina moeten dus voldoen aan de structurele restricties die er zijn op het gebruik van pronomina. Maar dat is niet voldoende. Er zijn ook contextuele restricties. Zo is *hijzelf* uitgesloten in (36), omdat er geen contrast of vergelijking met een andere jasdrager is.

- (36) Ik zag *Joop* lopen. *Hij(??zelf)* had een rode jas aan. *Hij* groette me vrolijk.

De contextuele condities op IE-pronomina worden in deze paragraaf verder uitgediept.

Er zijn vier vormen die in tabel 4 en in tabel 2 fungeren: *mezelf*, *jezelf*, *uzelf* en *onszelf*. Deze verwijzwoorden kunnen dus zowel een anafoor zijn als een IE-pronomen: de vormen zijn homofoon. Toch betekent dit niet dat zinnen die zo'n woord bevatten dubbelzinnig zijn. Anaforen van het type SE-SELF en pronomina staan namelijk in complementaire distributie (zie §2). Uit de structurele condities op pronomina en SE-SELF volgt dat bv. (37a) een anafoor bevat □ *mezelf* verwijst naar een lokaal antecedent □ en (37b) een IE-pronomen □ *mezelf* verwijst naar iemand in de context.

- (37) a. *Ik* schreef een brief aan *mezelf*.
b. *Ik* was verbaasd dat de brief aan *mezelf* geschreven was, en niet aan m'n ouders.

Let op dat een IE-pronomen verplicht klemtoon draagt, en een anafoor klemtoon *kan* krijgen. Als *mezelf* in (37a) (contrastief) wordt benadrukt, blijft het een anafoor. Zie ook Koster (1985).

Over het verschil tussen gewone en gereduceerde IE-pronomina (bv. *jouzelf* naast *jezelf*) is nog weinig bekend. Aangezien *zelf* de klemtoon opvangt, ligt het voor de hand dat het voorgaande pronomen in lopende spraak gereduceerd kan worden, net als gewone pronomina. De vormen zijn dus in principe vrij uitwisselbaar.²⁸ Een merkwaardig feit is dat de subjectvormen van de IE-pronomina geen gereduceerde vorm kennen: ' *kzelfs* bijvoorbeeld uitgesloten. Als het pronomen en *zelf* gesplitst zijn, is dit echter wel mogelijk: ' *k heb ' t zèlf gezien*. Mogelijk heeft dit te maken met de clitic-status van het gereduceerde pronomen.²⁹

²⁸ Volgens Koster (1985) is onbeklemtoond ' *mzef* echter een anafoor (terwijl beklemtoond ' *mzef* een reflexief pronomen of een anafoor is). Als bewijs hiervoor geeft hij de zinnen (i-v). Om ' *mzef* klemtoonloos te krijgen heb ik het accent elders aangegeven.

- (i) Jan_i zag Peter_j; een FOTO van ' *mzef*_i maken.
(ii) Jan_i zei dat Peter_j; een FOTO van ' *mzef*_i had.
(iii) *Peter* SPRAK NAMENS ' *mzef*
(iv) *Peters* BESCHRIJVING van ' *mzef*.
(v) Marie acht *Peter* TEVREDEN over ' *mzef*

Volgens mij zijn al deze zinnen echter ongrammaticaal: coreferentie tussen *Peter* en ' *mzef*s uitgesloten. In plaats van ' *mzef*s de anafoor *zichzelf* hier nodig. In het taalgebruik van de sprekers voor wie deze zinnen wel correct zijn, is

In de vorige paragraaf is duidelijk geworden dat het Nederlands geen logoforisch gebruik van anaforen toestaat. Hieronder zal blijken dat de contextuele condities op *hemzelf* verschillen van logoforische condities, hetgeen een aparte klassificering rechtvaardigt, nog afgezien van het morfologische verschil tussen SE-SELF en PRON-SELF. Dit geldt ook voor het Britse identificerend emfatische *himself* (zie verder), dus kan gesteld worden dat het (Brits) Engels ook geen logoforen kent. Voor de duidelijkheid:

Stelling 3. Alleen een morfologisch enkelvoudige anafoor (SE of SELF) of inherent logoforisch pronomen (PRON_{log}) kan een logofoor zijn in een taal, gegeven de juiste context.³⁰

Stelling 4. Het Nederlands en (Brits) Engels kennen anaforen en emfatische pronomina, maar geen logoforen.

Wat zijn nu de contextuele voorwaarden die de distributie van identificerende emfatische pronomina controleren? Volgens Baker (1995), die voortbouwt op het werk van Zribi-Hertz (1989), is het niet-anaforisch gebruik van het Britse *himself* □ dus *himself* als IE-pronomen □ gebonden aan twee condities: *contrast* en *protagonisme* (‘discourse prominence’), die hier zullen worden uitgewerkt. Het Nederlandse *hemzelf* blijkt hetzelfde patroon te volgen als het Britse *himself*.³¹

De eerste conditie is dat er *contrast* vereist is. Dit kan onder andere bereikt worden door middel van een conjunctie, vergelijking, comparatief of tegenstelling; zie (38).³² Voor

*'mzelf*en idiosyncratische anafoor met een merkwaardige distributie, die niet SD of MD is (zie §2.3), maar inhoudt dat *'mzelf* verwijst naar het eerste beschikbare subject, mits dat niet het subject is van een werkwoord dat *'mzelf* geselecteerd heeft en (uiteraard) congruent is met *'mzelf*naar Koster).

²⁹ Ook na een voegwoord is een vorm als *'kzelf* mogelijk: ... *omdat 'k zelf niet wou komen* ..Er is echter geen bewijs voor de woordstatus van *'kzelf*aangezien er een bijwoord ingevoegd kan worden en topicalisatie van *zo' n* vorm niet mogelijk is. Waarschijnlijk is dus ook hier sprake van een clitic *'ken* zwevend *zelf*.

De generieke vorm *jezelf*, die geen sterke variant "*jijzelf*" kent, wordt alleen na een voegwoord of gesplitst gebruikt: ... *als je_{gen} zelf niet goed oplet; je_{gen} hebt ' t zelf in de hand; *jezelf_{en} hebt ' t in de hand*

³⁰ Een uitzondering op de morfologische enkelvoudigheid van logoforische anaforen is het Koreaanse *casin* (=SELF), dat samengesteld is uit [ca]+[sin] = ‘eigen+lichaam’, een zogenaamde ‘body part reflexive’; zie Jayaseelan (1995). Samenstellingen van het type SE+SELF of PRON+SELF zijn in ieder geval geen logoforen. Deze constatering is een empirische generalisatie; de onderliggende reden is vooralsnog onduidelijk.

³¹ Het Amerikaanse *himself* wordt niet op deze manier gebruikt; een gemiddelde Amerikaan zal gewoonlijk met *HIM* volstaan, aldus Baker. (N.B. Uiteraard kent het Amerikaans wel *the man ... himself* en *he ... himself* met *himself* als subject-adjunct.) Van Hoek (1997:7.6.2) meent dat dit onjuist is en het Amerikaans slechts een distributioneel iets strengere beperking kent dan het Brits Engels: het antecedent van *himself* moet het ‘subject of consciousness’ zijn zoals beschreven in Zribi-Hertz (1989). Het Amerikaanse *himself* zou daarom een logofoor zijn. Van Hoek vermeldt helaas niet of een contrastwerking ook noodzakelijk is. Nader onderzoek is dus vereist. Vooralsnog is niet zeker of Amerikaans *himself* een logofoor is. In principe is het mogelijk dat *himself* in het ene dialect een IE-pronomen is en in het andere een logofoor, aangezien morfologisch niet kan worden uitgemaakt wat *himself* is: de anafoor (misschien logofoor) X-SELF of het gereduceerd emfatisch pronomen X-SELF, afgeleid van PRON X-SELF (*him himself* -> *himself*); zie §2.2.4. Merk op dat als Amerikaans *himself* inderdaad een logofoor blijkt te zijn, stelling 3 enigszins aangepast moet worden: *himself* is niet strikt morfologisch enkelvoudig. Wel is al eerder gebleken dat SELF en X-SELF zich overeenkomstig gedragen.

³² Strikt genomen is bij conjuncties niet echt sprake van een contrast, maar wel zijn er (minstens) twee entiteiten betrokken die men kan vergelijken.

Engelse voorbeelden verwijs ik naar Baker (1995).

- (38) a. *Joop* verbeelde zich dat het gebouw ontworpen was door Mendini en *hemzelf*.
 b. *Joop* denkt dat niemand zo groot is als *hijzelf*.
 c. *Joop* vermoedde dat Maarten groter is dan *hijzelf*.
 d. *Joop* klaagde dat de leraar extra hulp gaf aan iedereen behalve *hemzelf*.

Merk op dat de IE-pronomina in (38) niet zomaar een stilistisch alternatief vormen voor gewone pronomina *hem/hij*, ook niet als die beklemtoond worden. De zinnen in (38b/c/d) zijn duidelijker met *hijzelf/hemzelf* dan ze zouden zijn met *hij/hem* in de plaats daarvan; zin (38a) is zelfs onaanvaardbaar zonder *zelf*. Dit laatste is waarschijnlijk ook een kwestie van *gewicht*: beide delen van een conjunct moeten 'even zwaar' zijn.

Het vereiste contrast kan ook impliciet zijn: dat blijkt uit (39).

- (39) ..., o, had ze het verhaal nu maar van *hemzèlf* gehoord [*d.w.z. niet van een ander, MdV*], dan ...

Hoe dan ook, zonder contrast is een IE-pronomen niet mogelijk (40).

- (40) a. ?? *Joop* dacht dat Maarten *hemzelf* haat.
 b. ?? *Joop* klaagde dat de leraar geen extra hulp gaf aan *hemzelf*.

De volgende voorwaarde is dat het antecedent de hoofdpersoon van het verhaal moet zijn, oftewel de *protagonist*. In de voorgaande voorbeelden is hieraan automatisch voldaan door logoforische werkwoorden te kiezen. Maar ook in niet-logoforische context kan er een hoofdpersoon zijn:

- (41) ... Toen kwamen we *meneer Oeverloos* en zijn familie tegen. Hij begon over de beurskoers te wauwelen. Zijn dochter, een aardig meisje, maar even leeghoofdig als *hijzelf*, had ook niets te zeggen dat de moeite van het aanhoren waard was.

De sarcastische toonzetting is duidelijk niet het standpunt van *meneer Oeverloos* zelf. (Merk op dat *meneer Oeverloos zelf* in de vorige zin zelf ook een goed voorbeeld is van een *identificerend emphatische expressie* (zie verder), net als *meneer Oeverloos zelf ... zelf* in deze zin.)

Het gebruik van een IE-pronomen is niet mogelijk als het antecedent geen protagonist is, zelfs niet als het pronomen wordt beklemtoond. In (42) is *Joop* de protagonist.

- (42) *Joop* was weer aan het mopperen op *de boeren*, die juichten over de regen. En inderdaad, het is prachtig weer voor *hèn/??henzelf*, maar voor ons strandgangers is het waardeloos.

De zinnen in (42) tonen duidelijk het verschil tussen een IE-pronomen en een beklemtoond pronomen. Een beklemtoond pronomen heeft weliswaar dezelfde contrastwerking als een IE-pronomen, maar de beperking dat het antecedent een protagonist moet zijn, geldt niet voor beklemtoonde pronomina.

Een protagonist hoeft enkel de persoon te zijn over wie het gaat in het verhaal; er zijn geen structurele condities (afgezien van de niet-SD-beperking van het pronomen, uiteraard):

het antecedent van het IE-pronomen hoeft niet in dezelfde zin te staan, hoeft geen subject te zijn en hoeft het IE-pronomen niet te c-commanderen. Twee aanvullende voorbeelden staan in (43).

- (43) a. We kregen de details van *Joops* ongeluk van *hemzelf* te horen.
b. ... Ze spraken over *zijn* huis, *zijn* familie, over alles behalve *hemzelf*.

De genoemde condities zijn niet alleen van toepassing op IE-pronomina, maar op *identificerende emphatische expressies* in het algemeen. Hieronder volgen enkele voorbeelden van IE-naamwoorden zoals *Joop zelf* en IE-possessieven zoals *zijn eigen*. Het benodigde contrast is vaak impliciet, maar duidelijk aanwezig.³³

- (44) a. Je raadt nooit wie het gebouw komt openen... de *koningin zelf*!
b. Van alle aanwezigen in de rechtszaal was het *Joop zelf* die geheel kalm bleef bij het aanhoren van *zijn* doodvonnis.
- (45) a. *Joop* werd woedend toen de agente niet alleen de buurkinderen maar ook *zijn eigen* kroost arresteerde wegens vernielingen.
b. *Joop* hield een groot feest en nodigde alle vrienden van *zijn* (??*eigen*) huisgenoten, en *zijn eigen* vrienden uit.

De bevindingen in deze paragraaf kan men als volgt samenvatten.

Stelling 5. Identificerende emphatische expressies zijn morfologisch complexe, verwijzende expressies die bestaan uit een kern en een SELF-adjunct.

- A. De aard van de kern bepaalt aan welke structurele bindingscondities moet worden voldaan (zie o.a. §2.3).³⁴
- B. Het adjunct SELF beperkt de distributie d.m.v. twee semantisch-interpretatieve condities, *contrast* en *protagonisme* (naar Baker 1995):
- i) er moet een (impliciet) contrast zijn, *en*
 - ii) het antecedent moet de protagonist zijn.

(46) *Soorten identificerende emphatische expressies:*

a.	PRON-SELF	IE-pronomina: <i>hemzelf, ik(...)</i> zelf
b.	NOMEN-SELF	IE-naamwoorden: <i>Joop zelf, de man zelf, ik (...)</i> persoonlijk
c.	POSS-SELF	IE-possessieven: <i>zijn eigen</i>

IE-expressies zoals *hemzelf* dragen natuurlijk klemtoon, maar moeten bij definitie worden

³³ Een possessief is een ingebed pronomen en maakt geen deel uit van het lokale domein: zie ook (4). Ik geloof niet dat er zogenaamde 'reflexieve possessieven' bestaan. Beschouw (45): in (45a) staat het antecedent zeker op lange afstand, in (45b) niet □ een essentieel verschil tussen het gebruik van *zijn eigen* in beide zinnen zie ik echter niet.

³⁴ Is de kern een pronomen, dan is een antecedent in het SD-domein uitgesloten; is de kern een R-expressie (een niet-pronominale NP), dan geldt 'Bindingsprincipe C' of een equivalent daarvan: het antecedent mag de R-expressie niet c-commanderen (zie o.a. Chomsky 1981). Let op dat stelling 5.A niet van toepassing is op de SD-anafoor *zichzelf* (de kern *zich* is een MD-anafoor), omdat *zelf* dan geen adjunct is; zie verder §5.

onderscheiden van de beklemtoonde pronomina zoals *HEM* die een SELF-adjunct ontberen.

Stelling 6. Beklemtoonde pronomina zonder SELF-adjunct hebben een contrastwerking, maar hoeven geen protagonist als antecedent te nemen.

Tot nu toe is gebleken dat de distributie van IE-pronomina verschilt van die van logoforen. De condities zijn zowel nauwer als ruimer: nauwer, omdat een contrastwerking voor logoforen niet noodzakelijk is (vergelijk bv. (40) met (21)); maar ook ruimer, omdat protagonisme minder restrictief is dan de perspectivistische condities op logoforen. Veel logoforen eisen immers een intern SELF; de minst restrictieve conditie is wel een interne PIVOT, d.w.z. op zijn minst moet duidelijk zijn dat vanuit het ruimtelijk perspectief van het antecedent wordt gesproken. Dit perspectief is niet noodzakelijk voor IE-expressies; het antecedent hoeft alleen maar de hoofdpersoon van het verhaal te zijn, zie bv. (41)-(44).

Het zal duidelijk zijn dat perspectief (‘point of view’) en protagonisme in veel gevallen overeenkomt. De relatie tussen perspectief en (Engelse) IE-pronomina (in het bijzonder als ze ingebed zijn in plaatjes-NP’s, ‘picture nouns’) is door verscheidene auteurs gelegd, waaronder Ross (1967), Cantrall (1974), Kuno (1987), Zribi-Hertz (1989), Huang (1994), Brinton (1995), Kemmer (1995), Van Hoek (1997). Betreft men Sells (1987) en Baker (1995) hierbij, dan is de volgende systematiek te zien (vergelijk ook tabel 3):

Tabel 5 *Perspectief en contrast*

	<i>Logoforen</i>			<i>Identificerende Emfatische Expressies</i>	<i>Beklemtoonde Pronomina</i>
Perspectief	SOURCE \subset	SELF \subset	PIVOT \subset	protagonist	□
Contrast	□	□	□	contrast	contrast

De perspectief-lijn toont van SOURCE t/m protagonist steeds lossere condities. Het schema voorziet in drie typen logoforen (zie ook §4, tabel 3), waarbij de mogelijke contexten voor het ene type steeds een deelverzameling zijn van het volgende type. Voor zover ik kan overzien komt het 'point of view' van veel auteurs overeen met SELF of PIVOT. De scheidslijn tussen logoforen en emphatische expressies zou tamelijk arbitrair zijn als alleen perspectief bepalend was. Het is echter niet zo dat logoforische contexten een deelverzameling zijn van de contexten waarin emphatische expressies voorkomen. De systematiek in de perspectief-dimensie wordt verstoord door een tweede dimensie: contrast. Contrast is noodzakelijk bij emphatische expressies, niet bij logoforen. Verplicht contrast is dus een onderscheidend kenmerk tussen beide. Zowel beklemtoonde pronomina als IE-pronomina hebben een contrastieve werking, maar voor beklemtoonde pronomina geldt geen eis in de perspectief-dimensie. De interactie tussen de twee dimensies genereert dus verschillende klassen van verwijswaarden in de schemerzone tussen pronomina en anaforen.

5 De vier rollen van SELF

In de paragrafen 2 en 4 is gebleken dat het morfeem SELF meerdere functies kan hebben.³⁵

(47) *De vier rollen van het morfeem SELF*

- (i) SELF als deel van een complexe anafoor [§2.2.2];
- (ii) SELF als zelfstandige anafoor [§2.2.4];
- (iii) SELF als zelfstandige logofoor [§3.4:(33)];
- (iv) SELF als deel van een identificerend emphatische expressie [§4:(46)].

In de functie (47ii/iii) kan SELF zelfstandig optreden. In (47i/iv) is dat anders: SELF is daar een toevoeging aan de anafoor SE of aan een (pro)nomen. Er zijn verscheidene redenen om (47i) van (47iv) te onderscheiden, zowel interpretatieve als syntactische. Ten eerste is de anafoor SE in SE-SELF(i) op zichzelf al structuur-bepaald reflexief, in tegenstelling tot een (pro)nomen. De toevoeging van SELF aan SE brengt dus weinig betekenisverschil met zich mee. De toevoeging van SELF(iv) aan een (pro)nomen verandert daarentegen de betekenis van de zin (zie §4). Verder is het gebruik van SELF(iv) onderhevig aan contextuele condities. Ten slotte is SELF(iv) weglaatbaar zonder syntactische consequenties: het is een adjunct, ook wel *emphatisch* SELF genoemd. Dat geldt niet voor SELF(i): de syntactische distributie van SE-SELF verschilt van die van SE (zie ook §2: (6),(9)-(11)). SELF(i) is een verplicht element,

³⁵ Let op dat hier het morfeem SELF bedoeld is, niet de in §3.3 besproken semantische primitief voor een bepaald logoforisch perspectief in de zin van Sells (1987).

In verband met reflexiviteit wordt de term SELF door verschillende auteurs anders gebruikt. Volgens Reinhart & Reuland (1993) is SELF een semantische primitief voor reflexiviteit. In Safir (1996) is SELF geen eigenlijke primitief, maar de afkorting van de primitieve relatie MET(onymie) waarin het morfeem *self* als 'body part' fungeert. De naamgeving van Reinhart & Reuland en Safir is verwarrend, omdat SELF en het morfeem *self* niet geheel overeenkomen: het adjunctieve morfeem *self* zoals in identificerende emphatische pronomina is bijvoorbeeld geen SELF. Bovendien kunnen ze geen onderscheid maken tussen SE-SELF en (X-)SELF: beide zijn volgens hen een instantie van SELF, maar er zijn duidelijke morfologische en distributionele verschillen; zie §2.2. Ik houd het daarom op het morfologisch onderscheidbare SELF. De test met een IE-naamwoord is dan goed bruikbaar om SELF te herkennen: SELF is dat wat men gebruikt om van een naam (bv. *Joop*) een IE-naamwoord (*Joop zelf*) te maken (zie ook §2.2.4).

ook wel *reflexief* SELF genoemd.³⁶

- Stelling 7.*
- a. SELF(ii/iii) kan zelfstandig voorkomen;
 - b. emfatisch SELF(iv) is een adjunct;
 - c. reflexief SELF(i) is een verplicht element, meestal een deel van SE-SELF.

Er is meer aan de hand met SE-SELF dan tot nu toe vermeld is. Wanneer SELF verplicht aan SE vast zit, beïnvloedt het de syntactische eigenschappen van SE. Men verwacht dan ook een complementaire distributie tussen SE en SE-SELF. In [(6),(9)-(11)] is dit inderdaad het geval, maar er zijn uitzonderingen:

(48) *Joop zag een konijn naast zich/zichZELF zitten (niet naast Maarten).*

Het idee is dat het beklemtoonde *zelf* in (48) een instantie is van SELF(iv): een adjunct volgens stelling 7b. Er is dus geen sprake van de SD-anafoor SE-SELF(i): de zin is ongrammaticaal als *zelf* onbeklemtoond blijft. De complementaire distributie tussen de twee anaforen SE en SE-SELF(i) blijft dus behouden.³⁷ SELF kan met contrastief accent niet alleen een adjunct bij een (pro)nomen in een IE-expressie zijn, maar ook bij SE.

De vaststelling dat er SE-SELF(iv) bestaat, dus SE met een SELF-adjunct, kan licht werpen op het gebruik van *zichzelf* in AcI-constructies (accusatief-cum-infinitivo). In de literatuur heerst de mening dat de complementaire distributie tussen *zich* en *zichzelf* verdwijnt als *zich(zelf)* de eerste positie in een AcI-zin inneemt; zie o.a. Reinhart & Reuland (1991,1993), Broekhuis (1988,1992:H7). Dit is onterecht. In feite treft men in een set van verschillende AcI-zinnen zowel *zich* als *zichzelf* aan, maar per individuele zin blijken *zich* en *zichzelf* niet vrij uitwisselbaar: zie (49). Merk op dat (49c) een zogenaamde *laten*-passief bevat; *zich* is daar het object van de infinitieve zin.³⁸

³⁶ Ik meen dat SELF(iv) een syntactisch adjunct is bij een (pro)nominaal hoofd en SELF(i) een complement bij een pronominaal hoofd of SE. Hiervoor zijn drie aanwijzingen:

1. SELF(iv) is weglaatbaar met behoud van grammaticaliteit; SELF(i) niet. (*Ik geef de opdracht aan Jan (zelf_{iv}); Jan keek naar zich*(zelf_i) in de spiegel.*)
2. SELF(iv) beïnvloedt niet de bindingscondities die van toepassing zijn op de kern; SELF(i) wel. (Bv. *hemzelf_{iv}* moet aan bindingsconditie B voor pronomina zoals *hem* voldoen; *zichzelf_i* heeft een andere distributie dan *zich*.)
3. SELF(iv) is scheidbaar van de kern, SELF(i) niet. (Bv. *Joop zei het zelf_{iv}; het lot trof de man die velen vermoord had nu zelf_{iv}; *Met een grimas keek Joop in de spiegel naar zich die hij zo lelijk vond zelf_i.*)

De zelfstandige anafoor/logofoor SELF(ii/iii) zou een complement van *pro* of een leeg hoofd kunnen zijn (vergelijk Jayaseelan (1995), die meent dat *pro* de specificerder is van een SELF-hoofd). Ik denk dat er één morfeem SELF bestaat en dat de verschillende syntactische configuraties gepaard gaan met betekenisverschillen □ dit als alternatief voor twee homofone SELF' s zoals in Hellan (1988:63). Adjunctief SELF wordt geassocieerd met contrast; complementair SELF met strikte reflexiviteit, d.w.z. gedwongen syntactische binding. In dat laatste geval is er geen verplicht contrast (contra Everaert 1986:36); zie bv. Kemmer (1995:56), die ook stelt dat een emfatische functie los staat van een reflexieve functie □ functies die beide tegelijk kunnen worden gebruikt.

³⁷ Ook een SE-SELF(i) kan contrastief accent dragen, bv. *Joop mopperde op zichZELF, niet op Maarten*. Het accent alleen is dus geen afdoende indicator voor een *zelf*-adjunct. Dit is een bekend gegeven; zie ook Koster (1985).

³⁸ Ik gebruik hier voorbeelden met twee soorten AcI-constructies door elkaar: die waarbij de accusatief het subject is van de infinitieve zin en die waarbij de accusatief het object is van de infinitieve zin. Mogelijke verschillen met betrekking tot de naamvalstoekenning e.d. zijn irrelevant voor de besproken bindingsfeiten. Van belang is dat de infinitieve zin het lokale domein afsluit, d.w.z. dat er geen lokale relatie is tussen de accusatief en het matrixsubject. Stipulaties om het lokale domein op te rekken om *zichzelf* te fatteren zijn m.i. ongewenst; zie ook De Vries (1998).

- (49) a. *Joop* voelde *zich*?/*zichzelf* warm worden van binnen.
 b. *Joop* zag *zichzelf*?/*zich* dansen op de video.
 c. *Joop* liet *zich*?/*zichzelf* niet kennen.
 d. *Joop* hoorde *zichzelf*?/*zich* zingen door de koptelefoon.

Mijns inziens is het wenselijk dat een syntactisch systeem *zich* voorspelt op de eerste positie van een AcI-zin, ofwel: dat deze positie behoort tot het MD-domein ten opzichte van het subject (vergelijk (18)). SE-SELF(i) is dan syntactisch onmogelijk, aangezien SE-SELF(i) een SD-anafoor is. (De bespreking van het syntactische bindingssysteem, dat structurele voorwaarden stelt aan het gebruik van verwijswaarden, valt echter buiten het bestek van dit artikel.) Dit neemt niet weg dat SE-SELF(iv) wel tot de mogelijkheden behoort: een SELF-adjunct. SE-SELF(iv) is een soort identificerend emphatische expressie en uit §4 is bekend dat op het gebruik daarvan contextuele condities werken.

In stelling 8 staat wanneer onverwacht *zich-zelf* gebruikt kan worden. Merk op dat 8.i volgt uit stelling 5.A: de kern van een IE-expressie bepaalt aan welke structurele condities moet worden voldaan.

- Stelling 8.* SE-SELF bestaat uit SE en een emphatisch adjunct SELF(iv), als:
 i) SE mogelijk is op dezelfde structurele positie, *en*
 ii) sprake is van contrastief accent of een `2e wereld' -betekenis.

Het contrastief accent in stelling 8.ii is al geïllustreerd in (48). Contrast is echter niet de enige manier om adjunctief *zelf* te fiatteren. Ook kan er sprake zijn van een zogenaamde `2e wereld-betekenis', vrij naar Van der Leek (1988). Dat houdt in dat òf een aspect of actie van de betreffende persoon in een schijnwereld wordt geprojecteerd of gebeurt, bv. op TV, in een film, in de spiegel, enz.; òf dat iemand zichzelf of een actie van zichzelf vanuit een extern perspectief beschouwt. In beide gevallen zijn twee `werelden' aanwezig.

Deze conditie is relevant bij AcI-constructies. Het uitgangspunt blijft dat in eerste instantie *zich* gebruikt wordt, als er geen speciale betekenis optreedt. Dat is te zien bij *voelen*: een 2e wereld-betekenis is nauwelijks mogelijk, dus *zich-zelf* is moeizaam in (50a). Contrastief accent is wel interpreteerbaar, dus *-zelf* kan toch als emphatisch adjunct optreden (50b).

- (50) a. *Joop* voelde *zich*?/*zich-zelf* wegglijden.
 b. *Joop* voelde *zich-ZELF* wegglijden, niet Maarten.

Andere voorbeelden waarin *zich* duidelijk de voorkeur heeft boven *zich-zelf* (afgezien van een sterk emphatisch contrast) staan in (51).

- (51) a. *Joop* voelde *zich*?/*zich-zelf* week/ongelukkig/humeurig/warm worden.
 b. *Joop* voelde *zich*?/*zich-zelf* vallen/beven/opzwellen van trots.

Zich-zelf is wel mogelijk in een spook-lezing, of als de gedachtengang zo is dat *Joop* zichzelf beschouwt vanuit een extern perspectief: in een 2e wereld-lezing dus; zie (52).

- (52) a. *Joop* trad uit ... en voelde *zich-zelf* ademen/bewegen/...
 b. Alsof hij een jong konijn was, zo voelde *Joop* *zich-zelf* trillen.

De werkwoorden *horen* en vooral *zien* roepen veel eenvoudiger een 2e wereld-lezing op, zodat stelling 8 eerder in werking treedt: zie (53).

- (53) a. *Joop* hoorde *zich-zelf/?zich* zingen op de radio.
 b. *Joop* sprak in de microfoon en hoorde *zich-zelf/?zich* tetteren door de koptelefoon.
 c. *Joop* zag *zich-zelf/?zich* schaatsen op de televisie.
 d. *Joop* zag *zich-zelf/?zich* gekke bekken trekken in de spiegel.

Als een 2e wereld-lezing of extern perspectief onderdrukt wordt, zodat stelling 8.ii niet direct van toepassing is □ hoewel dit moeilijk uitgesloten kan worden □ krijgt *zich* de voorkeur boven *zich-zelf*. In (54d) is *zich* een object in de infinitieve zin.

- (54) a. Het concert begon pas over twee uur, maar in gedachten hoorde *Joop* *zich/?zich-zelf* alvast zingen.
 b. *Joop* zag *zich/?zich-zelf* al staan! Hem niet gezien!
 c. *Joop* zag *zich/?zichzelf* nog niet op wintersport gaan dit jaar.
 d. *Joop* hoorde *zich/?zichzelf* roemen (door X).

Bij het werkwoord *laten* heeft *zich* zoals verwacht de eerste voorkeur, maar een contrast-lezing of een extern perspectief is goed denkbaar, zodat *zich-zelf* mogelijk wordt: (55). Lastiger is dat in (56).

- (55) *Joop* liet *zich/zich-zelf* bewonderen/uitschelden/bedriegen/...

- (56) a. *Joop* liet *zich/?zich-zelf* helemaal gaan
 b. *Joop* liet *zich/?zich-zelf* gelden.
 c. *Joop* liet *zich/?zich-zelf* niet kennen.

Samengevat: een anafoor op de eerste positie in AcI-constructies is *zich*. Als aan bepaalde contextuele voorwaarden is voldaan (stelling 8.ii) kan een emfatisch adjunct *-zelf* toegevoegd worden, waardoor *zich-zelf* ontstaat, niet te verwarren met de SD-anafoor *zichzelf*. De veronderstelling in de genoemde literatuur dat het gebruik van *zich* en *zichzelf* optioneel is, is niet juist.

Stelling 8 is ontwikkeld aan de hand van het Nederlands, maar blijkt ook een verklaring te bieden voor enkele zeer uitzonderlijke gevallen, genoemd in Jayaseelan (1995), waarbij logoforisch gebruik van SE-SELF voorkomt. Jayaseelan wil hiermee de algemeen aanvaarde veronderstelling dat logoforen morfologisch enkelvoudig zijn (zie ook stelling 3) ontcrachten. Dit is echter niet nodig. Als een taal logoforisch gebruik van SE toestaat, dan volgt uit stelling 8 dat onder speciale voorwaarden (zie stelling 8.ii) SE-SELF een SELF-adjunct bevat □ emfatisch SELF(iv) □ en een (morfologisch enkelvoudige) SE-logofoor. Dit gebruik van SE-SELF moet dus voldoen aan de condities op logoforisch SE en de condities op het gebruik van emfatisch SELF(iv). Voorbeelden staan in (43). De zinnen hebben contrastief accent.³⁹ Zin (57a) is Malayalam, (57b) Japans, (57c) Koreaans.

³⁹ Jayaseelan (1995:73-75) bestrijdt de opvatting dat de genoemde anaforen door contrastief accent IE-pronomen (zoals *hemzelf*) kunnen worden, daar echte reflexieven ook contrastief accent kunnen dragen (zoals hierboven al opgemerkt is) en de scheidslijn niet getrokken kan worden. Verder gedraagt contrastief SE-SELF zich niet als een

- (57)
- a. *Raaman wicaariccu [penkuttikal tanne tanne sneehikkunnu enne].* [Malayalam]
 Raaman dachtmeisjes SE-SELF-ACC houden van COMP
 `Raaman dacht dat de meisjes van *hemzelf* hielden.'
- b. *John-ga Bill-ni [kibun-zisin-ga katta to]itta.* [Japans]
 John-NOM Bill-DAT SE-SELF-NOM won COMP vertelde
 `John vertelde Bill dat *hijzelf* had gewonnen.'
- c. *John-în [i sakôn-i caki-casin-îl yumyônghake mantîl-ôs-ta-ko] sângkaha-n-ta.*
 J.-TOP deze gebeurtenis-NOM SE-SELF-ACC beroemd maken-OVT-DECL-COMP denken-OTT-DEC
 `John denkt dat deze gebeurtenis *hemzelf* beroemd maakt.' [Koreaans]

Behalve SE-SELF dat op lange afstand gebonden wordt, bestaan er ook zinnen waarin PRON-SELF op korte afstand gebonden wordt, iets wat volgens de bindingstheorie uitgesloten is als het pronomina zou betreffen. De zinnen in (58) komen ook uit Jayaseelan (1995); de volgorde is Malayalam, Japans, Koreaans, Chinees.⁴⁰

- (58)
- a. *Raaman awan-e tanne snehikk-unnu.* [Malayalam]
 Raaman hij-ACC SELF houdt van
 `Raaman houdt van *zichzelf*.'
- b. *John-ga kare-zisin-o semeta.* [Japans]
 John-NOM hij-SELF-ACC de schuld gaf
 `John gaf *zichzelf* de schuld.'
- c. *Chelswu-nun ku-casin-ul sarangha-n-ta.* [Koreaans]
 Chelswu-TOP hij-SELF-ACC bemint-OTT-DECL
 `Chelswu houdt van *zichzelf*.'
- d. *Zhangzan ai ta-ziji.* [Chinees]
 Zhangzan houdt van hij-SELF
 `Zhangzan houdt van *zichzelf*.'

In talen als het Nederlands zijn dergelijke zinnen (`Joop houdt van *hemzelf*') uitgesloten. (Om die reden is de analyse van Jayaseelan waardoor morfologisch complexe verwijswaarden overall moeten kunnen voorkomen onjuist.) Kennelijk is het in de talen in (58) mogelijk om naast pronomina met een SELF(iv)-adjunct ook pronomina met reflexief SELF(i) te combineren. We hebben dan te maken met pronominale reflexieven, niet met identificerende

(reflexief) pronomen: er zijn beperkingen op de vrijheid van antecedent en er treedt een blokkade-effect op bij een tussenliggend niet-congruent subject □ zie ook (32). Dit alles volgt echter uit mijn stelling dat SE-SELF met contrastief accent in SE-positie zich als SE kan gedragen: alle beperkingen op SE zijn dan nog steeds van toepassing: het blijft een anafoor (logofoor). Jayaseelans hypothese dat SE-SELF in het algemeen (ook) een LD-anafoor is, is daardoor onnodig □ en bovendien onjuist in het licht van andere data.

⁴⁰ Ook het Friese *himsels* lijkt in dit rijtje te passen:

- (i) *Pyt prate oer himsels.*
 Piet praat over hemzelf

In het Fries ontbreekt echter een equivalent van SE. Overall waar SE vereist is in het Nederlands, gebruikt het Fries (noodgedwongen) een pronomen; zie ook §2.2.1, Everaert (1991), Reuland & Reinhart (1995).

emfatische pronomina. Het beschreven proces is het omgekeerde van dat in stelling 8.

- Stelling 9.* PRON-SELF kan een *pronominale reflexief* zijn, dus een SD-anafoor met reflexief SELF(i) □ vgl. SE-SELF(i) □ *mits*
- (i) SE *niet* mogelijk is op die positie, *en*
 - (ii) een specifieke taal dit proces toestaat.

Met andere woorden: een specifieke taal kan soms PRON-SELF gebruiken als SD-anafoor in plaats van SE-SELF. (SE is dan onmogelijk, want dat is altijd een MD-anafoor.)

De genoemde voorbeelden ondersteunen dus de analyse waarin meerdere soorten SELF onderscheiden worden. Welke combinatiemogelijkheden er zijn, verschilt per taal(groep).

6 Slot. De theorie van verwijswaarden: syntaxis en context

In dit artikel heb ik geprobeerd inzicht te verschaffen in de aard van de verschillende verwijswaarden die het schemergebied tussen pronomina en anaforen bevolken. Deze kunnen worden ingedeeld in twee hoofdgroepen: logoforen en emfatische expressies. Doordat er een morfologische en distributionele overlap is tussen beide groepen, kunnen ze eenvoudig met elkaar verward worden. De verschillen worden duidelijk in het licht van twee dimensies: perspectief en contrast. Logoforen hebben geen verplichte contrastwerking, emfatische expressies wel. Logoforen eisen alle dat het antecedent in meer of mindere mate bepalend is voor het perspectief van de uiting; voor identificerende emfatische expressies geldt een zwakkere eis: het antecedent moet een protagonist zijn. Voor gewone beklemtoonde pronomina geldt helemaal geen eis in de perspectief-dimensie (stelling 6). Het blijkt dat het Nederlands en (Brits) Engels enkel emfatische pronomina kennen, geen logoforen (stelling 4), dit in tegenstelling tot bv. het IJslands en Japans.

Hieronder volgt een samenvatting van de besproken verschijningsvormen van pronomina, anaforen en mengvormen.

- (59) *Pronomina:*
a.	PRON	pronomina:	<i>hem</i>	
b.	PRON _{red}	gereduceerde pronomina:	' <i>m</i>	
c.	PRON-SELF	identificerende emfatische pronomina:	<i>hemzelf</i>	
d.	PRON _{red} -SELF	gereduceerde IE-pronomina:	' <i>mzelf</i>	
e.	PRON _{log}	logoforische pronomina:	<i>yè</i>	[Ewe]
- (60) *Anaforen:*
a.	SE	MD-anaforen:	<i>zich</i>	
b.	SE-SELF	SD-anaforen(i):	<i>zichzelf</i>	
c.	PRON-SELF	SD-anaforen(ii):	<i>mezelf</i>	
d.	SELF	SD+MD-anaforen(i):	<i>ziji</i>	[Chinees]
e.	X-SELF	SD+MD-anaforen(ii):	<i>himsel</i>	[Engels]

De pronomina zijn in §2.1 besproken aan de hand van het Nederlands (met een overzicht van de vormen in tabel 1). Anaforen zijn behandeld in §2.2 (en een overzicht in tabel 2). Van belang is dat er drie hoofdgroepen van anaforen zijn die men dient te onderscheiden: SD-, MD- en SD+MD-anaforen, met als typische voorbeelden SE, SE-SELF en SELF. Met nadruk

wil ik er op wijzen dat het Engelse anaforsch gebruikte *himself* een instantie is van een X-SELF-anafoor, niet te verwarren met (60c).

Logoforiciteit is een taalspecifiek verschijnsel waarbij anaforen op lange afstand van hun antecedent staan op bepaalde perspectief-gerelateerde voorwaarden. Waarschijnlijk kunnen alleen morfologisch enkelvoudige anaforen en bepaalde pronomina als logofoor gebruikt worden (stelling 3), hoewel mij de reden daarvoor onbekend is. Er is vastgesteld dat het SD- en MD-gebied het domein is van de syntaxis: slechts structurele condities zijn daar van toepassing. Het LD-domein wordt geregeerd door contextuele condities, waaronder logoforische condities op perspectief (stelling 1). Logoforen zijn niet per definitie georiënteerd op een syntactisch subject. De morfologisch verschillende logoforen zijn in (61) samengevat. Een distributionele indeling van logoforen aan de hand van condities in de perspectief-dimensie is gemaakt aan de hand van de primitieven SOURCE, SELF en PIVOT van Sells (1987) in §3.3 (i.h.b. stelling 2 en tabel 3).

(61) *Logoforen:*

a.	SE	LD-SE-anaforen:	<i>sig</i>	[IJslands]
b.	SELF	LD-SELF-anaforen:	<i>ziji</i>	[Chinees]
c.	PRON _{log}	logoforische pronomina:	<i>yè</i>	[Ewe]

De *identificerende emphatische expressies* staan in (62) (ook §4, tabel 4). Voorbeelden zijn het Nederlandse *hemzelf* en het Engelse *himself*. *Himself* is ambigu tussen een anafoor en een IE-expressie; het heeft vier mogelijke vertalingen in het (veel preciezere) Nederlands: *zichzelf*, *zich*, *hemzelf* en *zelf*. Een IE-expressie bestaat uit een kern en een SELF-adjunct. De aard van de kern bepaalt aan welke structurele bindingscondities moet worden voldaan volgens (18) en SELF legt contextuele condities op (stelling 5).

(62) *Identificerende emphatische expressies:*

a.	PRON-SELF	IE-pronomina:	<i>hemzelf, ik(...)zelf</i>
b.	NOMEN-SELF	IE-naamwoorden:	<i>Joop zelf, de man zelf, ik (...) persoonlijk</i>
c.	POSS-SELF	IE-possessieven:	<i>zijn eigen</i>

De lijst met de rollen van SELF in (63) completeert het overzicht.

(63) *De vier rollen van het morfeem SELF:*

- (i) reflexief SELF als deel van een complexe anafoor [§2.2.2, stelling 9 en (60a/b)];
- (ii) SELF als zelfstandige anafoor [§2.2.4 en (60e/f)];
- (iii) SELF als zelfstandige logofoor [§3.4:(33) en (61b)];
- (iv) emphatisch, adjunctief SELF als deel van een IE-expressie [§4, §5:stelling 8, en (62)].

Er is een aantal factoren dat het zicht vertroebelt. Ten eerste is in veel talen SE beperkt tot de derde persoon, zodat het paradigma van anaforen incompleet is. Dit wordt aangevuld met de benodigde vormen PRON-SELF van een taal. Verder kan SELF in morfologisch complexe verwijswaarden onder speciale voorwaarden een uitzonderlijke rol spelen (stelling 8 en 9). SE kan bijvoorbeeld een emphatisch adjunct SELF(iv) nemen waardoor schijnbaar de anafoor SE-SELF(i) een MD-distributie krijgt ((48) t/m (56)) of zelfs een logoforische distributie (57). Anderzijds kan PRON-SELF zich als SE-SELF gedragen (met reflexief SELF(i)) en dus lokaal

gebonden worden (58).

Alles samengevat: de theorie van verwijswaarden kan men opsplitsen in een contextueel en een syntactisch gedeelte. In dit artikel is eerst de grens tussen beide toegelicht en vervolgens het contextuele gedeelte nader uitgewerkt. In de gehele theorie zijn op zijn minst drie dimensies van belang die de eigenschappen van de verschillende verwijswaarden representeren en met behulp waarvan ze kunnen worden geklassificeerd: de syntactische dimensie die de structurele domeinen representeert, en de twee contextuele dimensies perspectief en contrast; zie tabel 6.

Tabel 6 *De theorie van verwijswaarden in drie dimensies*

	Anaforen	Logoforen	Identificerende Emfatische Expressies	Beklem- toonde Pronomina	(Gewone) Pronomina
Syntactische Structuur	SD, MD of SD+MD	LD	(MD+) LD	(MD+) LD	(MD+) LD
Perspectief	☐	SOURCE ☐ SELF ☐ PIVOT ☐	protagonist	☐	☐
Contrast	☐	☐ ☐ ☐	contrast	contrast	☐

Voor het Nederlands kan men de kolom met logoforen weglaten. De andere soorten zijn wel aanwezig.

Bibliografie

- Aoun, J. (1986).** *Generalized Binding: the Syntax and Logical Form of Wh-interrogatives*. Dordrecht: Foris.
- Baker, C. (1995).** Contrast, Discourse Prominence, and Intensification, with Special Reference to Locally Free Reflexives in English. *Language* 71-1, 63-101.
- Brinton, L. (1995).** Non-anaphoric Reflexives in Free Indirect Style: Expressing the Subjectivity of the Non-speaker. In: Stein & Wright (1995), 173-194.
- Broekhuis, H. (1988).** Small Clause PP' s en Binding *GLoT* 11, 243-280.
- Broekhuis, H. (1992).** *Chain Government: Issues in Dutch Syntax*. PhD, HIL/UvA.
- Broekhuis, H. (1994).** *The Referential Properties of Noun Phrases*. Modern Grammar of Dutch. Occasional papers 1, Tilburg.
- Cantrall, W. (1974).** *Viewpoint, Reflexives, and the Nature of Noun Phrases*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, N. (1980).** On binding. *Linguistic Inquiry* 11-1, 1-46.
- Chomsky, N. (1981).** *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, N. (1986).** *Knowledge of Language: It' s Nature, Origin and Use* New York: Praeger.
- Clements, G. (1975).** The Logophoric Pronoun in Ewe: It' s Role in Discourse *Journal of West African Languages* 2, 141-177.
- Cole, P. e.a. (1990).** Principles and Parameters of Long-Distance Reflexives. *Linguistic Inquiry* 21-1, 1-22.

- Cole, P. & L.-M. Sung (1994).** Head Movement and Long-Distance Reflexives. *Linguistic Inquiry* 25, 355-406.
- Coopmans, P. (1985).** *Language Types: Continua or Parameters?* PhD, RUU.
- Dalrymple, M. (1993).** *The Syntax of Anaphoric Binding*. CSLI Lecture Notes 36, Stanford.
- Everaert, M. (1981).** `Zich' *Linguistics in the Netherlands 1981*, 73-83.
- Everaert, M. (1986).** *The Syntax of Reflexivization*. Dordrecht: Foris.
- Everaert, M. (1991).** Contextual Determination of the Anaphor/Pronominal Distinction. In: Koster & Reuland (1991), 77-118.
- Fiengo, R. & J. Higginbotham (1981).** Opacity in NP' *sLinguistic Analysis* 7-4, 395-421.
- Fox, D. (1993).** Chain and Binding: A Modification of Reinhart and Reuland' s "Reflexivity". Ms, MIT, Cambridge, Mass.
- Hellan, L. (1988).** *Anaphora in Norwegian and the Theory of Grammar*. Dordrecht: Foris.
- Heycock, C. (1992).** (Anti-)Reconstruction and Referentiality. Ms, Yale University.
- Higginbotham, J. (1983).** Logical Form, Binding and Nominals. *Linguistic Inquiry* 14, 395-420.
- Hoek, K. van (1997).** *Anaphora and Conceptual Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Huang, Y. (1994).** *The Syntax and Pragmatics of Anaphora*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huang, Y. (1996).** A Note on the Head-Movement Analysis of Long-Distance Reflexives. *Linguistics* 34, 833-840.
- Huang, C.-T. & C.-C. Tang (1991).** The Local Nature of the Long-Distance Reflexive in Chinese. In: Koster & Reuland (1991), 263-282.
- Jayaseelan, K. (1995).** Anaphors as Pronouns. Ms, University of Hyderabad.
- Kemmer, S. (1995).** Emphatic and Reflexive *-self*: Expectations, Viewpoint, and Subjectivity. In: Stein & Wright (1995), 55-82.
- Klooster, W. (1997).** Haar eigen Baas. In: *Grammatikaal Spektakel*, bundel aangeboden aan Ina Schermer-Vermeer bij haar afscheid van de UvA, 147-158.
- Koster, J. (1985).** Reflexives in Dutch. In: J. Guéron e.a. (eds.), *Grammatical Representation*, Dordrecht: Foris, 141-168.
- Koster, J. (1987).** *Domains and Dynasties: the Radical Autonomy of Syntax*. Dordrecht: Foris.
- Koster, J. & E. Reuland (eds.) (1991).** *Long-Distance Anaphora*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuno, S. (1987).** *Functional Syntax: Anaphora, Discourse and Empathy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lasnik, H. (1976).** Remarks on Coreference. *Linguistic Analysis* 2, 1-22.
- Leek, F. van der (1988).** ZICH en ZICHZELF: Syntaxis en Semantiek I & II. *Spektator* 17-2 & 17-3, 129-165 & 211-241.
- Maling, J. (1984).** Non-clause-bounded Reflexives in Modern Icelandic. *Linguistics and Philosophy* 7, 211-241.
- Out, M. (1985).** *ZICH en de NP zonder eigenschappen*. MA Thesis, UvA.
- Pollard, C. & I. Sag (1992).** Anaphors in English and the Scope of the Binding Theory. *Linguistic Inquiry* 23, 261-305.
- Reinhart, T. (1983).** *Anaphora and Semantic Interpretation*. London: Croom Helm.
- Reinhart, T. & E. Reuland (1991).** Anaphors and Logophors: An Argument Structure Perspective. In Koster & Reuland (1991), 283-321.

- Reinhart, T. & E. Reuland (1993).** Reflexivity. *Linguistic Inquiry* 24-4, 657-720.
- Reuland, E. (1995a).** Primitives of Binding. Ms, University of Utrecht.
- Reuland, E. (1995b).** Pronouns and Features. *Proceedings of NELS*, GSLA, University of Massachusetts, Amherst.
- Reuland, E. & J. Koster (1991).** Long-Distance Anaphora: An Overview. In: Koster & Reuland (1991), 1-25.
- Reuland, E. & T. Reinhart (1995).** Pronouns, Anaphors and Case. In: H. Haider e.a. (eds.), *Studies in Comparative Germanic Syntax*. Dordrecht: Kluwer, 241-269.
- Riemsdijk, H. van & E. Williams (1981).** NP-structure. *The Linguistic Review* 1, 171-217.
- Ross, J. (1970).** On Declarative Sentences. In: R. Jacobs & P. Rosenbaum (eds.), *Readings in English Transformational Grammar*, Waltham, Massachusetts: Ginn, 222-272.
- Safir, K. (1996).** Semantic Atoms of Anaphora. *Natural Language and Linguistic Theory* 14, 545-589.
- Sells, P. (1987).** Aspects of Logophoricity. *Linguistic Inquiry* 18, 445-481.
- Stein, D. & S. Wright (eds.) (1995).** *Subjectivity and Subjectivisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thráinsson, H. (1991).** Long-Distance Reflexives and the Typology of NPs. In: Koster & Reuland (1991), 49-75.
- Vat, J. (1980).** ZICH en ZICHZELF. *Linguistics in the Netherlands 1980*. 127-138.
- Vries, M. de (1998).** De bindingstheorie: derivatie en predikatie. In: W. Klooster e.a. (red.), *Eerste Amsterdams Colloquium Nederlandse Taalkunde*, UvA.
- Wexler, K. & M. Manzini (1987).** Parameters and Learnability in Binding Theory. In: T. Roeper & E. Williams (eds.), *Parameter Setting*. Dordrecht: Foris, 41-76.
- Williams, E. (1985).** PRO and Subject of NP. *Natural Language & Linguistic Theory* 3, 297-315.
- Wyngaerd, G. Vanden (1994).** Reconstruction and Minimalism. *Linguistics in the Netherlands 1994*, 247-257.
- Zribi-Hertz, A. (1989).** Anaphor Binding and Narrative Point of View: English Reflexive Pronouns in Sentence and Discourse. *Language* 65-4, 695-727.